

AVHØR AV BARN SOM BEVIS I SEDELIGHETSSAKER

Med hovedvekt på barnets rettsvern og siktedes rettssikkerhet

Universitetet i Oslo

Det juridiske fakultet

Kandidatnummer: 560

Leveringsfrist: 25.04.2010

(* regelverk for masteroppgave på:

<http://www.jus.uio.no/studier/regelverk/master/eksamensforskrift/kap6.html>)

Til sammen 16189 ord

20.04.2010

Innholdsfortegnelse

<u>1</u>	<u>INNLEDNING</u>	<u>1</u>
1.1	Temaet for oppgaven	1
1.2	Avgrensning	3
1.3	Metoden og kilder	3
1.4	Forbrytelse eller forseelse mot sedeligheten	3
<u>2</u>	<u>HISTORIKK</u>	<u>4</u>
2.1	Utviklingen i dommeravhør	4
2.2	Utviklingen innen avhørsmetoder	5
2.3	Relevant rettspraksis	6
2.3.1	Bjugnsaken	7
2.3.2	Andre relevante saker	8
2.4	Sammenfatning	9
<u>3</u>	<u>DOMMERAVHØRET</u>	<u>10</u>
3.1	Innledning	10
3.2	FNs Barnekonvensjon om barnas rettigheter	10
3.2.1	Begrepet ”Barnets beste”	11
3.2.2	Barnehus og deres formål	12
3.3	Barnets hukommelse og kommunikasjon	14
3.4	Gjennomføringen av dommeravhøret	17
3.4.1	Vitneplikt for barn	17

3.4.2	Prosessuelle krav	18
3.5	Metoden	21
3.5.1	Åpne, lukkede og suggestive spørsmål	22
3.5.2	Bruken av anatomiske dokker	23
3.5.3	Manualen: Oda i dommeravhør	24
3.6	Risikofaktorer ved dommeravhøret	26
3.6.1	Fristbrudd	27
3.6.2	Utrygge og fremmede omgivelser	28
3.6.3	Gjentatte avhør eller ikke?	29
3.6.4	Påvirkninger	30
3.7	Hva kan gjøres bedre?	31
<u>4</u>	<u>SIKTEDES RETTSSIKKERHET</u>	<u>33</u>
4.1	Ivaretagelse av rettssikkerheten	33
4.1.1	Forsvarerens tilstedeværelse	33
4.1.2	Skikkede personer	35
4.1.3	Formaning om sannhet	36
4.1.4	Lyd- og videopptak	37
4.1.5	Konstant forbedring av teknikkene	38
4.1.6	Rettens overvåkning av saken	38
4.2	Svekkelse av rettssikkerheten	39
4.2.1	Forsvarerens tilstedeværelse	40
4.2.2	Kontradiksjonsprinsippet	41
4.2.3	Bevisumiddelbarhetsprinsippet	41
4.2.4	Avhøret som det eneste beviset	42
4.2.5	Dommerens rolle er usikker og kan svekkes	43
<u>5</u>	<u>AVSLUTTENDE BEMERKNINGER</u>	<u>45</u>
<u>6</u>	<u>LITTERATURLISTE</u>	<u>48</u>

1 Innledning

1.1 Temaet for oppgaven

”Jeg forstod at jeg ikke var troverdig. Han var viktigere. Jeg var ikke verdt å ta hensyn til”
”Det er ikke lett å vitne i en rettssak når du er 13 år gammel. Det er ikke lett å vitne mot
noen du er glad i. Den som forgriper seg er ofte den samme personen som leser eventyr,
sparker fotball og er med på foreldremøter. Det blir mange følelser å sortere.” *”Hva er det*
*i voksne som gjør at de ikke vil høre?”*¹.

Et barn som blir seksuelt misbrukt er ofte alene og det er sjeldent vitner til stede under handlingen. Det er mange som mener at et barn som har vært utsatt for overgrep ikke er pålitelige vitner, mye på grunn av alder, modenhet og de etterfølgende traumene som ofte er en direkte konsekvens ved overgrep.

Barn er likestilte borgere, og de skal høres når de har noe å fortelle uansett hva det er. Rettssikkerhetsgarantien skal være den samme for et barn som for en voksen. Når det er mistanker om et overgrep og barnet har noe å fortelle så skal dette gjøres i omgivelser hvor hensynet til både barnet og den siktede blir ivaretatt. Loven har åpnet for en slik gjennomføring, ved å foreta avhør av barn på en annen måte enn for vanlige vitner. Benevnningen for slike type avhør er dommeravhør.

Oppgavens tema er avhør av barn som et ledd i en bevisvurdering i sedelighetssaker, og hvorvidt dette beviset ivaretar og balanserer rettsvernet til barnet og rettssikkerheten til den siktede. Å finne balansegangen vil være oppgavens vanskeligste tema. Hovedfokuset vil

---

¹ Sitater fra ”Hallo er det noen der” - unge anrop fra en annen virkelighet. Et innspill fra FN`s spesialsesjon om barn om barn i New York september 2001. Forum for barnekonvensjonen 2001.

være dommeravhør av barn, som er fastsatt lovmessig i Straffeprosessloven² av 22 mai 1981 nr. 25 § 234, jf. § 239. Denne regelen gjelder uansett sakstype, men blir i hovedsak som oftest anvendt i sedelighetssaker, da de erfaringsmessig har en større psykisk påvirkning på barnet enn andre saker. Det foretas dommeravhør av barn som er under 16 år. Loven åpner for at barn under 16 år kan vitne under hovedforhandlingen hvis det er ønskelig. Vitnets alder, modenhet og personlighet, samt sakens omfang og hvilke forhold vitnet skal forklare seg om, vil være veiledende kriterier i vurderingen av om forklaringen skal tas imot utenfor rettsmøte³. Gjennomføringen ellers vil følge vanlige regler for avhør av vitner etter straffeprosessloven.

Siden avhøret foretas utenrettslig så vil ikke den siktede ha rett til å overvære dette. På bakgrunn av dette strider denne type avhør mot en rekke viktige prinsipper innen strafferetten: bevisumiddelbarprinsippet, muntlighetsprinsippet og kontradiksjonsprinsippet. Oppgaven vil se på problematikken knyttet til dette. Det vil også bli lagt vekt på de faktorer som ivaretar den siktedes rettssikkerhet.

Antall dommeravhør av barn har økt kraftig de siste årene. Økningen skyldes at vi i større grad ser verdien av informasjonen barna sitter med, og at vi får mer ut av avhørene fordi vi er blitt bedre til å stille de riktige spørsmålene⁴. Dette skyldes både en blanding av rettssaker hvor ting har gått over styr, og at avhørsmetodene har utviklet seg godt. Menn er den absolutt største gruppen av overgripere med opptil 90 % representasjon⁵, og det vil derfor bli brukt benevnelsen ”han” i oppgaven, da dette stort sett stemmer med dagens statistikk.

---

² Heretter kalt strpl.

³ G-70/98

⁴ Strøm-Gundersen, Tone Tveøy. Aftenposten (2009)

⁵ Finkelhor (1994) s. 31

1.2 Avgrensning

Avhør foretas i hovedsak på barn som har utviklet sine kommunikasjonsferdigheter til et nivå som gjør det mulig å kommunisere med barnet på et nokså normalt vis. I visse tilfeller åpner loven for at det kan foretas en observasjon av barnet, isteden for et vanlig avhør.

Observasjon etter strpl. § 239 tredje ledd foretas i noen tilfeller. Etter et møte med psykologispesialist Pål Hagen i Barnehuset i Hamar fikk jeg beskjed om at observasjon ikke lenger er en anvendbar metode i slike typer saker, og at man ikke har anvendt dette på en del år. Oppgaven vil derfor ikke ta for seg observasjon som et tema.

1.3 Metoden og kilder

Sedelighetssaker angår veldig mange instanser da det er mange ulike ledd som jobber med slike saker. Både politiet, juristene og psykologene er alle grupper som på hver sin måte har en arbeidsmessig tilknytning til dette temaet. Jobben innebærer både avdekking, etterforskning, forfølgelse og terapi. Hver av disse aktørene har sin måte å ta tak i ting på, og derfor så blir tilnærmingen til prosessen litt forskjellig, og kanskje også litt uoversiktlig.

Juristene og politiet jobber i hovedsak med de prosessuelle og materielle reglene, samtidig som de skal finne holdbarheten i forklaringene. Psykologene og andre sakkyndige innen feltet konsentrerer seg mest om det faglige innen barn og utvikling, og innen det psykologifaglige. Hovedtemaet i oppgaven vil være det juridiske, men for å få en bredere forståelse av dette bør man også supplere med det barnefaglige og psykologiske.

1.4 Forbrytelse eller forseelse mot sedeligheten⁶

I 1992 ble det foretatt en vesentlig skjerpelse av straffene for sedelighetssaker mot barn. Det var ifølge forarbeidene særlig den kunnskap man hadde fått om skadevirkningene ved seksuelle overgrep mot barn som var begrunnelsen for straffeskjerpelsen⁷. Straffenivået har blitt vesentlig skjerpet når det kommer til de groveste forbrytelsene.

---

⁶ Strpl. § 234 annet ledd sin benevnning

⁷ Andenæs (2008) s.137

Straffeloven⁸ av 22 mai 1902 nr 10 § 195 – 196, under kapittelet ”Seksualforbrytelser” tar for seg tre kategoriseringer av sedelighet som er delt etter grovheten av selve handlingen. Strafferettslig blir begrepene; utuktig atferd, utuktig handling, utuktig omgang og incest benyttet for å definere seksuelle overgrep.

Seksuell omgang omfatter de mest grove og intime formene for overgrep. Begreps innhold er ikke klarlagt i loven, men via rettspraksis. Som seksuell omgang regnes i hovedsak samleie, vaginalt og analt. Incest er den dagligdagse benevnningen på seksuell omgang med slektninger i rett nedstigende linje og er straffbart etter § 197.

Seksuell handling er mindre grov, og omfatter derfor mindre alvorlige kategorier. Her kan det nevnes forskjellige former for beføling av kjønnsorganer eller bryster, både innenfor eller utenpå klærne.

Forskjellen mellom omgang og handling avhenger av berøringens grad av intimitet og intensitet. Det er ingen krav om at det må skje med noen, det er nok at det skjer i overvær eller overfor noen.

Seksuell adferd er den minst alvorlige formen for overgrep. Den innebærer å krenke ærbarheten i handling eller ord. Inn under dette går blotting, fremvisning av pornografiske bilder/filmer, slibrig snakk og blikk o.l.

2 Historikk

2.1 Utviklingen i dommeravhør

Strpl. av 1887 hadde ingen bestemmelse om dommeravhør, og barn ble avhørt på samme måte som voksne. I midten av 1920 årene oppstod det en omfattende og opphetet debatt i forbindelse med avhør av barn i sedelighetssaker, hvor man i særlig grad var opptatt av den

---

⁸ Heretter kalt strl.

påkjenningen dette utgjorde⁹. Barn ble ofte avhørt flere ganger og man hadde ingen spesiell metode å forholde seg til. Mye av kritikken gikk ut på at barna ble gjenstand for en dobbel krenkelse, først under selve overgrepet og senere ved rettens behandling av saken. Barna ble utsatt for en intensiv og krevende eksaminasjon både av politiet og av selve retten. Norske Kvinners Nasjonalråd vedtok på landskonferanse å rette en henstilling til Justisdepartementet om å søke å avbøte de ”uheldige følger av at barn gang på gang og ofte med lange mellomrom skal gjenoppfriske minner og omhandle forhold som de helst bør få glemme snarest mulig”¹⁰. Forslaget var at barnas forklaring skulle leses opp under hovedforhandlingen og at gjentatte avhør måtte unngås. Dette ble lagt frem både for påtalemyndigheten og domstolene, og vant tilslutning både hos lagmennene og statsadvokatene. Riksadvokatens bekymring lå i at dette kunne være med på å svekke den siktedes rettssikkerhet. Lovendringen trådte i kraft i 1926, og hovedregelen var at barn under 16 år skulle forklare seg for dommeren utenfor rettsmøtet. Fordi dommeravhøret skulle finne sted utenfor rettsmøtet ble det videre antatt at verken siktede eller hans forsvarer hadde krav på å være tilstede ved avhøret¹¹. Dommeravhør ble foretatt på dommerens kontor, med selve dommeren som ansvarlige for hele gjennomføringen. Han skulle avhøre, og etterpå vurdere troverdigheten av det barnet kom frem med¹². Hovedansvaret lå hos kun dommeren, som ofte ikke hadde noe skoling i forhold til den type kommunikasjon med barn.

2.2 Utviklingen innen avhørsmetoder

Bjugnsaken ble en vekker for betydningen av barns ord og metodene i avhør i Norge. Med utgangspunktet i barnas fortellinger var foreldre, etterforskere, psykologisk ekspertise og barneombudet overbevist om at en pedofil ring hadde operert lokalt i Bjugn. Saken i Bjugn er ikke unik¹³. En rekke andre utenlandske sedelighetssaker opplevde også store

---

⁹ Rønneberg og Poulsen (2000) s. 25

¹⁰ NOU 1992:16

¹¹ Myklebust (2005) s. 146

¹² Muntlig meddelelse fra Nils Erik Lie (2010)

¹³ Magnussen (2004) s. 215. Se også punkt 2.3 for nærmere beskrivelse av sakene.

utfordringer i forhold til avhør. Dette kan skyldes en kombinasjon av manglende erfaring og opplæring med denne type avhør. En kombinasjon av ledende spørsmål, gjentatte avhør; ofte med lengre mellomrom, og ingen særlig opplæring i håndtering av avhør med barn, resulterte i at flere uskyldige ble mistenkt.

Det har blitt foretatt mye forskning rundt avhør av barn. Særlig i forhold til problematikken knyttet til metodene som blir brukt under selve avhøret, og formuleringene av spørsmålene. I 2008 foretok en rekke norske psykologer en studie av norske dommeravhør foretatt av politimenn¹⁴ i en periode mellom 1990 og 2002. Forskningsresultatene viste at avhørsmetodene har blitt forbedret i den perioden. Det har blitt en nedgang i suggestive, lukkede og alternativbaserte spørsmål. Bruken av åpne spørsmål er fortsatt lav, og har ikke endret seg så mye over tid. En oversikt over kvaliteten av avhørene viste en positiv forbedring. Likevel, i løpet av de senere årene har avhør markert som middels eller dårlige, preget halvparten av avhørene som har vært gjennomførte.

2.3 Relevant rettspraksis

USA opplevde en rekke grove overgrepsskandaler i løpet av 1980-90 tallet. Man kan lett sammenfatte disse sakene til setningen «Day care sex abuse hysteria»¹⁵, som er svært beskrivende om situasjonen i en del amerikanske byer på den tiden. I Norge har man Bjugnsaken fra 1992. Fra å være en ordinær og ikke så alvorlig straffesak, utviklet den seg til det som senere er omtalt som *Norges største sedelighetssak*¹⁶.

Denne dommen har mange likhetstrekk med de amerikanske. Beskyldningene i saken og kritikken av avhøreres kompetanse, spørsmålsmetodikken, og tidspunktene fra beskyldningene om overgrep til avhøret ble gjennomgått, er veldig like to andre høyt publiserte saker om seksuelle overgrep, slik som McMartin saken og Kelly Michaels saken i USA¹⁷. Andre hovedtrekk er forhåndsdomming, grove mangler i etterforskningen og til

---

¹⁴ Thorsen (2009) s. 999

¹⁵ Wikipedia.com sin sammenfatning av overgrepssakene i USA på 1990 tallet.

¹⁶ Wiig (2003) s. 9

¹⁷ Myklebust (2005) s 168.

slutt en offentlig interesse hvor alle gikk imot de mistenkte. Saksbehandlingen bærer til tider preg av en amatørmessig tilnærming.

2.3.1 Bjugnsaken

Sakens faktum omhandler beskyldninger om sedelighet i Bjugn kommune i Trøndelag i 1992 hvor det var involvert 61 barn. Til sammen ble syv personer siktet og fengslet. Saken har hatt en mediefokusering man ikke har sett maken til. Den hovedtiltalte Ulf Hammern ble i 1994 tildelt erstatning for lidt skade¹⁸.

Det fantes ingen tekniske bevis for tiltalen, og heller ingen øyenvitner. Dommeravhørene av barna ble gjort under tilsidesettelse av vesentlig rettssikkerhetsgarantier; blant annet fikk ikke siktedes forsvarer lov til å overvåke avhørene¹⁹. Riksadvokaten har hatt en etterfølgende gjennomgang av saken og dessuten offentliggjort en oppsiktsvekkende og kritisk rapport om saksprosessen innen politi og påtalemyndighet²⁰. Den avdekket flere grove feil i løpet Bjugnsakens gjennomgang. Hovedproblemet var at det ikke fantes noen håndfaste bevis på det barna fortalte om, og mange av mistankene var basert på rykter som ikke kunne dokumenteres. Lokalbefolkningen fikk komme med sine innspill og krav, og foretok egne etterforskninger og avhør av barna. Lensmannskontoret lot seg ukritisk bruke til dette formålet, særlig lensmannsførstebetjenten. Lensmannen i Bjugn var også en av de siktede. Dommeravhørene var dessuten av ujevn kvalitet.

Bjugnsaken kunne nesten ikke ha endt annerledes enn det den gjorde. Overgrepssaker generelt sett er svært vanskelige å etterforske. Politi, påtalemyndighet og hjelpeapparatet hadde begrenset erfaring med saker om seksuelle overgrep mot barn, samt for liten kapasitet. Det var ikke mulig for en uerfaren etterforsker alene, som forholdt seg til overordnede med begrenset erfaring fra denne typen saker, å takle fasene i en så komplisert og stor overgrepssak.

---

¹⁸ Lf. 1994 side 244

¹⁹ Det er foretatt en lovendring på dette feltet i dag, se punkt. 4.1.1.

²⁰ Wiig (2003) s. 13

Politiets fagfolk hadde ikke tilstrekkelig kompetanse til å utføre oppgavene. Juristene var også inkompetente til å stå for, og ha det formelle ansvaret for dommeravhør av barna. Også andre fagpersoner hadde manglende kunnskaper til å gjennomføre avhør av barna. Uerfarne leger undersøkte og skrev for overflatiske medisinske rapporter om barna. Psykologer konkluderte for skråsikkert i forhold til hva de hadde grunnlag for. Uavhengig av skyld eller uskyld, så ble Bjugnsaken for stor for den lille bygda.

2.3.2 Andre relevante saker

McMartinsaken²¹ er den lengste og dyreste saken i USA's historie av sitt slag. Det påstås at den er begynnelsen for overgrepshysteriet som fant sted i USA på 80- og 90 tallet. Etterforskningen varte fra 1984 til 1990, og endte opp med total frifinnelse av alle de involverte partene. Saken begynte i 1983 med en mors anklage om seksuelt misbruk av sin sønn, gjort av en av lærerne i barnehagen. Anklagene ble senere utvidet til å gjelde flere familiemedlemmer samt ytterligere ansatte i barnehagen. Politiet sendte ut et brev i 1983 til 200 foreldre om at barnet deres kunne ha vært utsatt for seksuelt misbruk, og at de på bakgrunn av dette ble bedt om å snakke med barna for å få ut mer informasjon. Dette førte til at foreldrene straks trodde at barnet deres hadde blitt misbrukt. Anklagene ble etter hvert grovere, og inneholdt alt i fra satanistiske ritualer, orgier, drap av dyr og skjulte underjordiske tunneller. 360 barn ble påstått misbrukt. Barna ble utsatt for en meget intensiv etterforskning, hvor enkelte av dem ble intervjuet opptil 70 ganger. I 2005 innrømmet et av barna å ha løyet om overgrepene, for å tilfredsstille sine foreldre.

I Kelly Michaelssaken²² fra 1988 ble en lærerinne mistenkt for seksuelt misbruk av 33 barn. Det ble mistenkt at hun hadde foretatt bizarre og satanistiske ritualer mot barna. Det ble foretatt mange intervjuer i løpet av en meget kort periode. Foreldrene ble også her oppmuntret via brev til å legge merke til all unormal oppførsel hos barna som kunne tyde på at de ble seksuelt misbrukt. Michaels ble dømt til 47 år i fengsel, men ble frikjent etter å

---

²¹ Wikipedia

²² Wikipedia

ha tilbrakt nærmere fem år i fengsel. En av hovedgrunnen for frikjennelsen var manglende rettferdig rettergang i alle fasene av saken.

Et fellestrekk i sakene er at avhørene bar preg av å være ledet av den som avhørte, med mange ledende spørsmål, spekulasjoner, tvang og fremprovosering av informasjon. Barna ble også lokket med lovnader og påskjønnelser hvis de sa det avhøreren ønsket. Bruk av fastsatte avhørsmetoder var fraværende, mye på grunn av ufaglærte avhørere som dessuten manglet erfaring med ovegrepssaker mot barn. Mange av barna ble gjenstand for gjentatte avhør, ikke bare en gang, men opptil flere. Dette resulterte i at forklaringene ble sprikende, og ofte ikke i samsvar med hverandre. Å bruke slike metoder i forhold til barn er særlig farlig, da barn er lett påvirkelige og har mer vanskeligheter med å skille fantasi og virkelighet. Det vises til at det er mulig å produsere falske minner hos barn hvis det arbeides for dette, med aktiv påvirkning og stimulering av barnets fantasi²³.

2.4 Sammenfatning

Reglene for avhør av barn har vært gjennom stor endring i løpet av årene. Fra å bli avhørt på lik linje med voksne, har man nå fått regler som muliggjør en annen tilnærmingstype som er mer tilrettelagt for barn. Norske Kvinners Nasjonalråds målrettede arbeid resulterte i forslaget om at barnas forklaring skulle leses opp under hovedforhandlingen, og at gjentatte avhør måtte unngås. Dette er nå hovedelementer i dagens ordning.

Bjugnsaken så vel som en rekke andre utenlandske sakene har vært med på å utvikle avhørsmetodene i en mer positiv retning. Forskning, når det kommer til spørsmålsformuleringen, har vært med på å gjøre det samme. Mye tyder på at man kan se en positiv trend når det kommer til dagens dommeravhør.

---

²³ Rønneberg og Poulsen (2000) s. 221.

3 Dommeravhøret

3.1 Innledning

Et dommeravhør blir fortrinnsvis begjært hvis barnet er under 16 år jf. strpl. § 234 andre ledd og § 239. Det brukes i hovedsak ved sedelighetssaker, men kan også være aktuelt ved andre typer saker, hvis hensynet til barnet tilsier dette. Aldersgrensen på 16 år hindrer ikke barn som er under 16 år å forklare seg ved selve hovedforhandlingen, hvis det fremsettes et ønske om dette. Dette kan gjøres i samråd med verge. Barnets alder og modenhet, samt belastningen ved å måtte forklare seg foran retten, er svært viktige momenter som må vektlegges ved vurderingen²⁴. En straffesak er ofte en traumatisk opplevelse uansett type.

Dommeren beslutter som hovedregel om hensynet til barnet tilsier at det må foretas utenfor retten. Bakgrunnen for reglene om avhør av barn har to hovedhensyn: Hensynet til å skåne barnet for belastningen av den rettslige behandlingen, og hensynet til å sikre bevisverdien av barnets forklaring²⁵. Formålet med selve avhøret er at den som avhøres gir en sammenhengende forklaring, hvor man kontinuerlig får inn relevant informasjon for saken. Avhøret skal i hovedsak ha som formål å belyse om det har skjedd et overgrep, hva som ble gjort, hvor dette ble gjort, og til slutt av hvem ble det gjort. For at dette skal være mulig må man være kjent med hvordan barnet fungerer i ulike situasjoner, og deretter bruke en tilnærningsmåte som er passende.

3.2 FNs Barnekonvensjon om barns rettigheter

Konvensjonen ble vedtatt i FN 20. november 1989. Det er bare to land i verden som ikke har ratifisert konvensjonen, USA og Somalia. Norge ratifiserte konvensjonen 8. januar 1991. Formålet er å ivareta barnets rettigheter på en best mulig måte. Det er opp til hvert enkelt land å etterkomme dette. Konvensjonen har fått en forrang innen norsk rett, og skal være et overordnet grunnlag for alle avgjørelsene Norge tar som har med barnets rettigheter å gjøre. Den vil gå foran ved motstrid med norske regler som omhandler barn.

---

²⁴ G-70/98, heretter omtalt som forskriften.

²⁵ Myklebust (2005) s.143

Barnekonvensjonen ble inkorporert i norsk rett i 2003 gjennom lov om styrking av menneskerettighetenes stilling i norsk rett av 21. mai 1999 nr. 30.

3.2.1 Begrepet "Barnets beste"

Artikkel 3 nr 1 i konvensjonen lyder: *"Ved alle handlinger som berører barn, enten de foretas av offentlige eller private velferdsorganisasjoner, domstoler, administrative myndigheter eller lovgivende organer, skal barnets beste være et grunnleggende hensyn"*.

Barnekonvensjonen bygger på grunnsynet om at barn og voksne har de samme menneskerettighetene, og rett til den samme ukrenkelige menneskeverden. Prinsippet om barnets beste er anvendelig når ulike interesser må avveies mot hverandre. Det er viktig ved vurderingen å foreta en individuell avveining hvor man tar utgangspunktet i det enkelte barnet. Hva som fungerer på et barn vil nødvendigvis ikke fungere på et annet, og det må tas hensyn til²⁶. Hensynet til barnets beste skal komme i første rekke ved alle tiltak som gjelder beslutninger om barn. Prinsippet skal anvendes på alle barn i alle aldre. Domstolenes handlinger bør ta hensyn til det ovennevnte.

Hovedgrunnen for reglene om dommeravhør er at de skal bli gjort mer tilrettelagt for barnet, da påkjenningen for å snakke om overgrep i en rettssal fremstår som svært stor. Hensynet til barnet blir ivaretatt ved at avhøret blir foretatt utenomrettslig, og gjerne i barnevennlige omgivelser. Det kan derfor sies at grunnlaget for reglene om dommeravhør har vært "barnets beste". En rekke tiltak under selve gjennomføringen bærer også preg av å følge dette prinsippet.

Det at kun skolerte og erfarne folk innen feltet får avhøre, gjør at barnets forklaring blir tatt på alvor på lik linje som ved avhør av en voksen. Troverdigheten til barnet øker ved at det fortrinnsvis skal kun brukes saklig kvalifisert personell. Etter forskriftens § 8 jf. strpl. § 107 bokstav c) så har barnets bistandsadvokat rett til å få varsel om avhøret. Bistandsadvokaten kan i midlertidig bare gis adgang til å være til stede når barnet selv

---

²⁶ Haugli (2008) s. 47

ønsker det²⁷ da det kun er barnet som bestemmer over advokatens tilstedeværelse. Barnets rettsvern blir ivaretatt av en kompetent person som har muligheten til å gripe inn dersom det blir gjort noe galt. Barnets foresatte kan etter strpl. § 128 annet ledd overvære avhøret så lenge grunner ikke taler mot. Barnet kan stille som betingelse for sin forklaring at foresatte skal være tilstede. Dette vil som regel gjøre at barnet føler seg tryggere, og at det således lettere kan forklare seg fritt. Foresatte kan også ha et behov for å gripe inn hvis de føler at barnet blir spurt om urettmessigheter. De kjenner barnet sitt best, og det kan ha et behov for å styre måten spørsmålene blir stilt. Det kan dog være tilfeller hvor det er bedre at bistandsadvokaten orienterer foreldrene om hva som ble sagt når avhøret er ferdig. I slike situasjoner er det dommeren som bestemmer om barnets foresatte skal få anledning til å være tilstede eller ikke. Han er nødt til å basere sine vurderinger på hva som vil resultere i den beste forklaringen fra barnets side. Om foreldrenes tilstedeværelse vil ha en negativ innvirkning på barnet, må dommeren handle deretter.

3.2.2 Barnehus og deres formål

Barnehuset har en intensjon om å være et *kompetansehus for barn og ungdom som møter rettsapparater*²⁸. Deres målsetting er å kunne tilby alt i ett, altså muligheten for dommeravhør, somatiske undersøkelser og terapi i ett og samme lokale. Den totale belastningen for barnet blir minimert ved at alle tiltakene samles på et sted. Dette suppleres med høyst kompetente ansatte som inkluderer både psykologer, sykepleiere og andre. Finansiering skjer via staten, og hvert enkelt barnehus er underlagt det lokale politidistriktet.

Gjennomføring av dommeravhør er tilgjengelig med profesjonelt og moderne utstyr for både lyd- og videoopptak. I praksis har det forkommet adskillige tilfeller av videoopptak hvor lyd kvaliteten er av så dårlig karakter at man ikke hører hva barnet sier. Avhøret vil være mangelfullt, og dens bevisverdi vesentlig svekket²⁹. På samme vis er det mulig å forta

---

²⁷ Rundskriv G-70/98

²⁸ Brosjyre fra Barnehuset

²⁹ Rønneberg og Poulsen (2000) s. 129

en videokonferanse, slik at aktører i andre deler av landet kan følge med uten å være direkte tilstede. Lokalene er barnevennlige, og utstyrt slik at barnet skal føle seg vel. Et eksempel på dette er å ha et lekerom tilgjengelig. Videre så kan plasseringen ha en viktig rolle. Det kan oppleves meget skremmende å møte opp i et politihus med mange uniformerte mennesker framfor i et vanlig lokale med sivilt kledde. Barnehuset i Tromsø ligger i et kjøpesenter midt i sentrum, mens Barnehuset i Hamar ligger i en sidegate.

”Vi ser effekten godt. Barna er mye tryggere. Vi tar brodden av det de er engstelige for allerede når de kommer og blir vist til lekerommet vårt. Fra politiet har vi fått tilbakemeldinger om at dommeravhørene er blitt bedre, og selv ser vi at ungdommene er roligere. Dessuten er det mindre sannsynlig at barna sendes hjem ulykkelige” sier daglig leder i Barnehuset i Tromsø³⁰. Enkelte tingretter verger seg likevel mot å sende barna til barnehus. Salten tingrett i Bodø, og Tromsø tingrett har i media vært svært negative til bruken av barnehus³¹. Ett av de sterkeste argumentene har vært den ofte lengre reiselengden, framfør å gjennomføre dette i den lokale politistasjonen eller i tingretten. Økonomiske argumenter har også blitt nevnt, ved at reise og salærutgifter blir høyere når barnehus langt unna må tas i bruk. Statssekretær i Justisdepartementet, Astri Aas-Hansen, sier at barnehusene har kommet for å bli, og at de skal brukes³². Formålet med å skape barnehus har vært å øke rettssikkerheten overfor barn som opplevd overgrep, og at de skal ha et best mulig tilbud. Det menes at barnehus best kan sikre begge delene.

Den 8. februar 2010 besøkte jeg Barnehuset i Hamar. Der fikk jeg omvisning av psykologspesialist Pål Vegard Hagen, som jeg også fikk pratet litt med. Det første som slo meg var varmen og den hjemlige atmosfæren i hele lokalet. Lokalet var veldig luftig med mange barnevennlige detaljer som bilder, leker og bøker. Selve avhørsrommet og den tilstøtende delen hvor tilhørende sitter i var topp moderne, med utstyr som gjenspeiler hva som er standarden i dagens moderne teknologi. Det var lett for meg å forstå hvorfor det er

---

³⁰ Rønning. Advokatbladet (2010)

³¹ Danielsen. NRK (2010) og Enoksen. NRK (2009)

³² Østvold. NRK (2009)

et ønske om at Barnehus skal brukes mer ved dommeravhør. Omgivelser som er tilrettelagt for at barnet skal føle seg best mulig, gjør at det blir lettere for barnet å åpne seg der, framfor i et miljø som virker fremmed og skummelt. Barnehusets visuelle framtoning gjør det til et godt sted for barnet å være, tross i at det også er der deres aller mørkeste hemmeligheter kommer ut.

3.3 Barnets hukommelse og kommunikasjon

Barn lærer fra fødselen av³³. Språk, motorikk, gjenkjennelse av personer, dagligdagse rutiner blir skapt de aller første leveårene. Hukommelse er ikke en statisk, komplett og nøyaktig registrering av fortiden³⁴. Hos oss mennesker hevdes den å være en konstruksjon, eller rekonstruksjon av tidligere hendelser, enten det gjelder dagligdagse aktiviteter eller livsendrende erfaringer. Det handler i grove trekk om å bevare informasjon over kortere og lengre tid.

Et illustrerende eksempel på at selv små barn kan ha en like god hukommelse som voksne er den såkalte ”The rape on Devil’s Dyke case”³⁵ fra 1990 i England. Den 7 år gamle Rachel W. ble kidnappet, puttet i bagasjerommet på en bil, og senere voldtatt. Rachel kunne detaljert beskrive en del gjenstander som lå i bagasjerommet samt gi en god beskrivelse av gjerningsmannen. Hennes forklaring var så nøyaktig og avgjørende at det resulterte i både pågrep og fengsling av Russell Bishop. Det finnes rikelig med saker av lignende art, hvor barn er avgjørende og nøyaktige vitner i kriminelle saker.

Et viktig skille går mellom eksplisitt hukommelse, hvor tidligere erfaringer er tilgjengelige for gjenfortelling eller gjenkjennelse, og implisitt hukommelse, hvor tidligere innlæring og erfaring viser seg gjennom atferd (å sykle, knyte skolisser) eller i gjenkjennelse uten at personen kan angi hvor han/hun har sett eller lært erfaringen³⁶. Eksplisitt hukommelse er

---

³³ Magnussen (2004) s. 217

³⁴ Rønneberg og Poulsen (2000) s. 215.

³⁵ Ceci (1995) s. 16.

³⁶ Justis- og politidepartementet (6.5.2004), kap V

delt i to, hvor den episodisk hukommelse blir mest relevant i forhold til traumer, og derav seksuelle overgrep mot barn. Den episodiske hukommelsen som er grunnlaget for selvbiografiske minner, manifesterer seg sent i barnets utvikling³⁷. Generelt antar man at barn som er yngre enn 3 år sjelden gir pålitelige rapporter. Det har dels å gjøre med at hjernestrukturer som er sentrale for episodisk hukommelse utvikles senere samt at den språklige utviklingen ikke tar fart før i et barns andre leveår³⁸. Denne type hukommelse lagrer ting som vi selv har opplevd, altså personlige minner som vi senere kan fortelle om.

Barn er kompetente som vitner, men det er et stort behov for barnefaglige kompetente fagfolk som forstår barnet sitt språk³⁹, og som kan tolke hva barnet egentlig mener. Barnets språkferdigheter og erfaringer er med på å gjøre det kompetent til å forklare visse situasjoner og hendelser. Barnet kan mene en ting, men ikke klare å formulere det rent språklig, og bruker derfor andre ord som for en voksen uten erfaring med barn kan være vanskelig å tyde. Et barn kan f. eks mene penis, men si slange, mene sæd, men si melk. Det vil derfor være opp til den voksne å kunne tyde hva som egentlig blir sagt. Mye av uklarheten i barnets måte å kommunisere på kan fremkomme av manglende språklig utvikling og erfaring som kan knyttes til den spesielle hendelsen. Et lite barn vet ikke hva samleie er, og bruker derfor sin egne måte å definere det på. For eksempel: «Han hoppet på meg». Det samme kan være når barnet skal definere onanering, og sier «Han melket meg som kua». Barnet knytter da sine egne opplevelser og erfaringer mot det som skjedde. Det ville vært unormalt om et lite barn klarte å mestre seksuelt relaterte ord og uttrykk, da det ikke forventes i en slik ung alder. Språket barnet bruker er skapt i løpet av en mye kortere periode enn hos en voksen person, og et manglende ordforråd kommer som en naturlig del av dette. Utfyllende og riktige beskrivelser av hendelser kommer som en naturlig del av alderen. Det kan derfor ikke stilles like store krav til en 4 åring som til en 6 åring.

---

³⁷ Magnussen (2004) s. 218

³⁸ Justis- og politidepartementet (6.5.2004), kap V

³⁹ Natvig. Forskning.no (2007)

Barn lyver seg sjeldent inn i vanskeligheter. Formålet med barns løgner er å komme seg ut av vanskelighetene. Likevel kan barn lyve, og det er viktig å bedømme hva som sies og hvordan det sies⁴⁰. Mye av grunnen til barnas feilfortelling kan være en påvirkning fra de voksne rundt, som i mange tilfeller kan putte en historie i barnets munn uten å være klare over det. Barnet kan også føle seg presset til å snakke uavhengig av faktagrunnlag i frykt for de voksnes reaksjoner og skuffelser hvis det ikke skjer. Det kan også nekte å snakke i frykt for det samme. Overgriperen kan indirekte ha truet barnet til å tie, og fortalt at noe vondt vil skje hvis dette kommer ut. Dette er veldig normalt i slike situasjoner, da overgriperen ikke vil bli avslørt. Et overgrep er en hard påkjenning for barnets omgivelser også, og det har en sammenheng med at seksuelle overgrep først og fremst skjer i relasjoner hvor overgriperen er en person barnet har utviklet tillit og avhengighet til⁴¹. Det viser seg forskningsmessig at det er et fåtall av saker hvor overgriperen er totalt ukjent for barnet, slik som det eksempelvis er i ”Lommemannensaken”⁴². Barnets fortelling kan være preget av en beskyttende holdning, fordi overgriperen er en nærstående person barnet har hatt tillit til forut for overgrepet. En annen hindring kan være at barnet blir spurt om å erindre en hendelse som har skjedd for lenge siden, og at det ikke klarer å huske denne hendelsen. Å snakke om en flau, vond og stressende hendelse er vanskelig å snakke om for enhver, og kanskje særlig for et lite barn. Det ligger mye skam i det å bli utnyttet seksuelt, for begge kjønn. Det kan likevel tenkes at en slik opplevelse kjennes verre for en gutt.

Det er ofte mange grunner til at avhør av barn ikke blir vellykket. Disse har man ikke alltid muligheten til å kontrollere. Barnet kan ha hatt en dårlig dag, avhøret kan ha blitt utsatt, det kan ha oppstått tekniske problemer, lang reisevei kan ha trettet barnet før avhøret begynte. Det betyr at avhør kan feile tross god forberedelse og innfallsvinkel.

---

⁴⁰ Arbeidsgruppens rapport (2009) s. 32

⁴¹ Arbeidsgruppens rapport (2009) s. 31

⁴² Pågående rettssak i Follo Tingrett.

3.4 Gjennomføringen av dommeravhøret

Vilkårene for en gjennomføring er i første omgang en begjæring fra politiet om at det blir foretatt dommeravhør, vedlagt sakens dokumenter. På dette tidspunkt inneholder saken ofte ikke annet enn anmeldelsen og et avhør av anmelder. Gjennomføringen ellers følger av lovens bestemmelser.

3.4.1 Vitneplikt for barn

Hovedregelen innen norsk rett er vitneplikt for alle, dette gjelder også barn jf. strpl § 108. Man har imidlertid ingen plikt til å forklare seg ovenfor politiet, selv om det er noe svært få gjør en innsigelse mot. Politiet kan begjære rettslig avhør under etterforskning, hvis et vitne nekter å forklare seg. Et dommeravhør likestilles med et rettslig avhør⁴³.

Barn har samme forklaringsplikt og samme fritakspunkt som en voksen person. Selve spørsmålet om barnets rett til å nekte å forklare seg ble avgjort i Rt 2005 side 1293⁴⁴. Barn over 14 år behandles som voksne etter loven, og kan selv avgjøre om en eventuell fritaksrett skal benyttes. Avgjørelsen ble besluttet under dissens (4-1), at barna skulle gjøres kjent med fritaksretten, men at settevergen skulle ta standpunkt til om barna skulle gi forklaring.

Dette må sees i sammenheng med barnelovens av 8. april 1981 nr. 7 § 31, som sier at når barnet er fylt 12 år så skal det legges stor vekt på hva barnet mener. Høyesterett avgjorde at for mindre barn over 7 år, så skal fritaksretten gjøres kjent, men selve avgjørelsen om den skal brukes eller ikke vil tilfalle barnets verge eventuelle setteverge på det aktuelle tidspunktet. Dette begrunnes i at det dreier seg om "så vidt vanskelige avveininger at det ikke kan antas å være en god ordning om barn i denne aldersgruppen generelt skal avgjøre om fritaksretten skal påberopes eller ikke".

Lovens unntaksregler fra forklaringsplikten blir gjeldende i tilfeller hvor barnet må forklare seg i en sak som omhandler nære familiemedlemmer eller andre personer som har nære relasjoner, f.eks. fosterforeldre etter strpl. § 122 første ledd. Barn skal ikke settes opp mot

---

⁴³ Rønneberg og Poulsen (2000) s. 56

⁴⁴ Rt 2005 side 1293

foreldrene sine. Fritaksplikten gjelder derfor ikke uten unntak. Etter strpl. § 122 første ledd siste punktum gjelder ikke for barn under 12 år. Høyesteretts mindretallsvotum i saken mente at straffeprosessloven § 122 måtte tolkes innskrenkende slik at barna ikke kunne påberope seg en fritaksrett og at heller ingen andre kunne utøve fritaksrett på barnas vegne.

Dette ble også belyst i mindretallsvotum at barn på dette alderstrinnet ikke har forutsetninger for å kunne forutsi konsekvensene av å benytte eller ikke benytte en rett til fritak for vitneplikt. Det er ikke tilfredsstillende at en verge, eventuelt setteverge, treffer avgjørelsen på barnets vegne. Vedkommende vil riktignok ha bedre forutsetninger enn barnet for å forstå rekkevidden av spørsmålet om å benytte fritaksretten. Men mye vil i så fall bero på settevergens subjektive syn og personlige verdipreferanser, som i spørsmål av denne karakter vil variere meget. Den dypere begrunnelsen for fritaksretten må være at den er en personlig rett, som berører følelser mellom mennesker i nære familierelasjoner. Mye går tapt når utenforstående skal treffe avgjørelsen⁴⁵.

Det gjelder ingen aldersgrense for vitneplikt i straffesaker, aldersgrensen er kun satt for fremgangsmåten og gjennomføringen av slike saker når barnet er under 16 år. Dette betyr at barn må som hovedregel vitne, men kan slippe å gjøre det i selve rettssalen med mange tilhørende, hvis man finner at vilkår for dette foreligger.

3.4.2 Prosessuelle krav

Et dommeravhør skal under enhver omstendighet begjæres så snart som mulig, og helst innen 2 uker etter anmeldelsen av saken til politiet jf. strpl. § 239 fjerde ledd. Dette kravet bør overholdes da barn som allerede har begynt å snakke bør få muligheten til å fullføre uten unødige avbrytelser. Press fra omgivelsene rundt barnet kan også ha en negativ innvirkning på barnets forklaring,

Inntrykket er at to - ukersfristen oversittes i mange tilfeller⁴⁶. Det kan være mange grunner til en fristoverskridelse: Bemanningsproblemer blant politietatene, at det ikke finnes tilgjengelige eller kompetente folk som kan utføre selve avhøret på det aktuelle tidspunktet

---

⁴⁵ Rt 2005 side 1293

⁴⁶ Justis- og politidepartementet (6.5.2004), kap. III

for avhørene, og arbeidspress i domstolene er noen eksempler. En siste grunn kan være at forberedelsene ikke er tilstrekkelig ferdige til at det vil være forsvarlig nok å gjennomføre et avhør. Den siktedes krav på å få en rettferdig og godt opplyst sak vil stå sterkt i fokus.

Effektivitetshensynet er viktig her. Et barn som mistenktes for å ha opplevd et seksuelt overgrep blir ofte utsatt for massivt press fra sine nære om å ikke tie. Dette kan ha en motsatt effekt, ved at barnet blir redd, og velger å tie. Et barn kan også glemme hendelser.

Et dommeravhør skal foretas under *dommerens kontroll* jfr strpl. § 239, noe som innebærer at det ikke stilles noen hovedregel om at det kun er dommeren som kan gjennomføre et slikt avhør. Han kan enten gjøre dette selv, ellers så kan han la seg bistå av ”*særlig skikkede personer*”. Da overlater han gjennomføringen til den skikkede personen, mens han selv sitter i et annet rom og utøver indirekte kontroll ved å komme med innspill eller egne spørsmål. Avhøret skal ledes av dommeren, men han kan altså la seg bistå av andre kompetene personer.

I Bjugnsaken gjennomførte psykologer, pedagoger og politiet avhørene, mens det i ettertid har blitt overlatt til politiet i større grad. Forskriften om dommeravhør og observasjon⁴⁷ av 10 februar 1998 § 6 tilsier at det i de fleste tilfeller tilkalles en politimann med gode kommunikasjonsferdigheter med barn. Departementet legger også vekt på at aktuelle avhørspersoner blir gitt nødvendig opplæring i de rettslige hensyn som må ivaretas under avhør⁴⁸. Politihøgskolen arrangerer et kurs ”Kommunikasjon mellom avhører og barn i dommeravhør”, hvor målgruppen er ansatte i politiet som skal ha avhør av barn som en del av sitt arbeidsfelt, eller har påtalemessig ansvar i aktuelle sakstyper⁴⁹. Målet med undervisningen er at den deltakende parten skal kunne gjennomføre et dommeravhør fra begynnelse til slutt. Hvis kurset sees i sammenheng med departementets krav, så tydeliggjør det at den som avhører må ha en eller annen form for skolering for at han skal falle inn i lovens krav om ”særlig skikket person”. Helhetsmessig så må det sies at kravene til avhøreren er strenge.

---

⁴⁷ Heretter kalt forskriften

⁴⁸ G-70/98

⁴⁹ Politihøgskolen

I dag blir dommeravhør i hovedsak foretatt hos politiet i spesialtilpassede avhørsrom. Barnehusene tilbyr også sine lokaler til disposisjon, og har som mål å ta over så størst andel av avhørene som mulig. Hensynet til barnet kan tilsi at avhør kan foretas et annet sted enn det som er nevnt i forskriftens § 2. Hovedregelen er at det må være tilfredsstillende muligheter for lyd- og videoopptak og muligheter for andre å overvære er likevel absolutte krav for at beviskravet skal anses tilfredsstillt. Å foreta et avhør hjemme hos barnet vil være utelukket da de tekniske kravene ofte ikke er oppfylt, samtidig så kan barnet ha blitt misbrukt akkurat her. Det er rom for å velge ett av alternativene hvis man mener at barnet vil bli ekstra forstyrret av videoopptaket. Bestemmelsen har en åpning i første ledd til å sløyfe videoopptaket – etter ordlyden også lydopptaket, når hensynet til vitnet eller formålet med forklaringen taler for at dette sløyfes. Det fremgår av Justisdepartementets kommentarer til denne bestemmelsen at unntaket tar sikte på en situasjon hvor videoopptaket virker forstyrrende på vitnet, eller vitnet har sterk uvilje mot å bli filmet, f. eks. kan vitnet ha blitt filmet i en overgrepssituasjon⁵⁰.

Under besøket i Barnehuset i Hamar fikk jeg en liten innføring om hvordan et dommeravhør som regel gjennomføres, og hva som er standarden for hvordan rommet skal se ut. Forut for dommeravhøret har den særlig skikkede personen en forberedende fase. Under denne tiden skal han bli kjent med barnet, dens sak, og forhold ellers som kan ha betydning for avhørets kvalitet. Det er vanlig at personen lager seg en mal med spørsmål som skal stilles, slik at man er sikker på at man får mest mulig ut av selve avhøret⁵¹. Rommet skal være beskjedent dekorert, da mange ting kan ha en forstyrrende virkning på barnet. Det skal likevel være et barnevennlig rom, hvor barnet som er i en sårbar situasjon kan føle seg trygt. Dommeren kan være en deltagende part, eller han kan velge å overvære

---

⁵⁰ Justis- og politidepartementet (6.5.2004), kap. III

⁵¹ Gamst og Langballe (2007) s. 9 -12

det i et rom ved siden av. Igjen er vanlig praksis at dommeren observerer i et rom ved siden av, da det skal være minst mulig mennesker i direkte kontakt med barnet. Hovedregelen her er at det kun skal være en som avhører, da det er lettere for et barn å forholde seg til en person enn til flere. Dommerens kontroll skal ikke være synlig ved at han for eksempel går inn i avhørsrommet hvis han mener noe er uriktig. Hvert avhørsrom har et lys som dommeren kan styre med forskjellige koder. Disse vil da gi den som avhører tegn på om han stiller spørsmålene feil eller om dommeren vil snakke med han⁵²

Siktedes forsvarer jf. § 239 skal som hovedregel gis anledning til å overvære avhøret hvis diverse hensyn ikke taler mot det. Dette er en viktig lovsatt regel, da siktede personlig ikke har rett til å overvære dette slik han ville ha gjort om avhøret hadde blitt foretatt under normale omgivelser i en rettssal. Han vil i dette tilfelle være representert via sin forsvarer. Bistandsadvokaten skal alltid gis anledning til å overvære et dommeravhør jf. forskriftens § 8 jf. strpl. § 107c). Barnet skal under ethvert avhør vite hvem som er i det tilstøtende rommet. Dette er informasjon som barnet har krav på jf. forskriftens § 12.

3.5 Metoden

Metoden for avhør har vært under stadig forandring. Den har også vært et tema for kritikk i det norske rettsystemet hvis man ser på Bjugnsakens utfall. Utfallet av saken skapte en negativ holdning til barn som vitner. Selve de prosessuelle reglene for avhør, ble presentert i punkt 3.4.2. og der kom det frem at dommeren er den hovedansvarlige for selve avhøret, men at han kan la seg bistå av andre ”skikkede personer”, som tar seg av selve avhøret og dets gjennomføring. Avhørsmetoden er ofte en avgjørende faktor for å få frem tilstrekkelige bevis for påståtte overgrep. Måten gjennomføringen realiseres og spørsmålsformuleringen håndteres på, kan være viktige for avhørets bevismessige stilling. Å skape en tillitserklæring mellom den som avhører og barnet, slik at det snakker, kan oppnås ved å ha den rette innfallsvinkelen. Metoden for avhør må derfor ikke være kontroversiell, men gjerne empirisk testet. Utfordringene med å skape en avhørsmetode som er tilfredsstillende ligger også i det at den psykologiske metodikken må være i samsvar

---

⁵² Psykologispesialist Pål Hagen (2010)

med de forskjellige juridiske kravene, både med henhold til barnets beste og den siktedes rettssikkerhet.

3.5.1 Åpne, lukkede og suggestive spørsmål

Hovedproblematikken ved avhør er i høy grad knyttet til hvordan man formulerer spørsmålene for å få inn den relevante informasjonen man trenger. Det finnes forskjellige metoder for dette, og dette er også et felt som har blitt forsket mye på.

De største problemene knytter seg opp mot såkalte åpne og lukkede spørsmål.

Kjennetegnet for åpne spørsmål er at svaret på dem ikke skal være ja/nei, men at de skal åpne for en fri fortelling uten å lede frem noe bestemt. Et eksempel på dette kan være: Fortell hva som skjedde. Beskriv den dagen. Forklar meg mer. Barnet tvinges ikke til å svare eller tenke i en bestemt retning, og det bærer preg av å være en normal samtale mellom to personer. Ord og formuleringer kommer av seg selv, og det er også lettere å få frem barnets egen mening. Siden barnet får muligheten til å snakke helt fritt er fordelene at man lettere kan få frem misforståelser, uklarheter eller barnets uvitenhet. Det er ingenting som påvirker samtalen verken ved ord eller handling, og man får frem den fulle helheten ut i fra barnets eget perspektiv. Det er enighet innen litteraturen at uavhengig av alder, kognitiv kapasitet, avhørens egenskaper, eller lengden mellom anmeldelsen til avhøret foretas, så gir åpne spørsmål større sannsynlighet for å lokke fram lengre og nøyaktige opplysninger⁵³.

Lukkede spørsmål kjennetegnes ved at kontrollen overtas av den som avhører som avgrenser informasjon til det han mener er relevant. Svaret på slike spørsmål er ofte enten ja/nei. Det vil være mindre informasjon å forholde seg til, og man kan lettere systematisere informasjonen som har kommet ut. Spørsmålene blir mer nøyaktige og presiserte, og det vil bli svaralternativer. Å spørre barnet hva gjerningspersonen heter, er et typisk eksempel på et lukket spørsmål. På denne måten kan man sammenligne svarene fra den siktede og svarene fra barnet. Ved å avgrense spørsmålene mot et bestemt sett av informasjon vil det

---

⁵³ Myklebust (2009) s. 166

bli lettere for barnet å huske, og det slipper å tenke gjennom alt. De som svarer på lukkede spørsmål bruker ofte få og enkle ord, sammen med et begrenset sett svaralternativer⁵⁴.

De har blitt forsket en del på dette temaet, og funn viser at åpne spørsmål økte responsen med 4 ganger lengre og 3 ganger rikere svar enn med lukkede spørsmål⁵⁵.

Suggestive spørsmål også kalt ledende spørsmål, framtvinger et bestemt svar. De skapes ved at den som avhører legger svaret i munnen på den som blir spurt. Et suggestivt intervju bærer preg av at den som avhører har en hypotese som skal bekreftes. Slike type spørsmål kan være: ”Han tok deg vel på tissen, gjorde han ikke?”, forutsatt at berøring ikke tidligere har vært nevnt av barnet⁵⁶.

En doktoravhandling⁵⁷ om dette temaet konkluderte med tre viktige faktorer ved avhør av barn. Avhørerens bruk av åpne spørsmål ble demonstrert å være en standard innen avhør, som fremlokket de lengste svarene sammenlignet med andre alternativer. Ferdighetene til den som avhører er ikke statiske. Selv om avhøreren har kunnskapen og forskningsbasert støtte, så er de ikke implementert i hans avhørsmetodikk i praksis. Til slutt så menes det at det er en verbal kompetanseeffekt i retten. Resultater indikerer at rettens beslutning er påvirket av lengden av barnets respons til avhørerens åpne spørsmålsformulering.

3.5.2 Bruken av anatomiske dokker

Bruk av dokker var en meget aktiv metode før men dette er i dag ingen anvendbar metode i dagens avhørsmetodikk⁵⁸. Som nevnt ovenfor finnes det ofte ingen bevis i slike typer saker, foruten det barnet selv forteller, og det gjør slike saker til en svært komplisert og vanskelig

---

⁵⁴ Myklebust (2009) s. 166.

⁵⁵ Myklebust (2009) s. 166

⁵⁶ Magnussen (2004) s. 241

⁵⁷ Myklebust (2009) s.5

⁵⁸ Gamst og Langballe (2007) s. 61

prosess. Det er på det rene at man har sett på muligheten for bruk av diverse hjelpemidler som for eksempel anatomiske dokker.

Begrunnelsen for bruken av dokker har vært at de muliggjør en form for veiledning for barnet som kan hjelpe den til å minnes vanskelige opplevelser. Det kan også bidra til å overkomme språk- og hukommelsesproblemer, og til å overvinne motivasjonsproblemer som flauhet og skyhet. Barn kan føle seg mer komfortable ved å vise seksuelle overgrep på ei dokke, enn å måtte fortelle detaljer om en slik hendelse⁵⁹.

Skepsisen til bruken av dokker er stor. For det første er slike dokker veldig ledende i seg selv, ofte med svært markerte kjønnsorganer. Dokkenes natur kan være med på å oppmuntre barnet til seksuell lek selv om barnet ikke har blitt seksuelt misbrukt. Barnet kan finne på å putte en finger inn i dokkens kjønnsorgan kun fordi dette er noe nytt for barnet, eller fordi det er et hull der som barnet av ren nysgjerrighet vil utforske. På samme måte som at barn ofte putter en finger inni en smultring, siden det er et hull der som inviterer til denne type handling⁶⁰.

En metode som har såpass forskjellige utfall avhengig av barnets væremåte, er ikke forsvarlig nok til å kunne brukes ved alvorlige saker som seksuelle overgrep. At et barn kler av ei dokke, kan ikke tolkes som at barnet også har blitt kledd av, da det særlig for jenter ofte er svært naturlig å kle på og av ei dokke. Barnas ellers så naturlige nysgjerrighet vil gjøre det vanskelig å analysere håndteringen av ei dukke.

3.5.3 Manualen: Oda i dommeravhør

Forskerne Åse Langballe ved Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress og Kari Trøften Gamst ved Regionalt ressursenter om vold, traumatisk stress og selvmordsforebygging region øst, har utviklet en film og manual på oppdrag fra Justisdepartementet⁶¹. Filmen består av to deler, en dramatisert del og en faktadel. Del en illustrerer seksuelle overgrep mot ei jente ”Oda”, og del to som viser hvordan politiet

---

⁵⁹ Ceci (1995) s 162.

⁶⁰ Ceci (1995) s. 162.

⁶¹ Natvig. Forskning.no (2007)

gjennomfører avhør av barn. Selve manualen er i bokform og blir blant annet brukt på Politihøgskolens kurs innen kommunikasjon mellom avhører og barn i dommeravhør. Målet med denne avhørsmetoden er at barnet skal få optimale muligheter til å forklare seg ut fra sitt eget perspektiv⁶². Dette oppnås i høyest grad ved at man lar barnet snakke så fritt som mulig, uten at det ledes i en bestemt retning.

Manualen er delt i syv faser som bør flettes i hverandre, slik at de blir en mest naturlig overgang fra en fase til en annen. De syv fasene er igjen delt i tre som består av innledende prosedyrer, barnets egen forklaring og til slutt en avsluttende prosedyre. Det viktigste er likevel at man klarer å etablere kontakt med barnet slik at fasene kommer som en naturlig del av samtalen, og at barnet kan prate fritt i størst mulig grad. Formålet og det viktigste med hele avhøret er barnets egen forklaring, og faseinndelingen skal gjøre dette mulig.

I den forberedende fasen skal man informere vergen om avhøret, samtidig som man skal få mest mulig informasjon om barnet, dens situasjon og omgivelser. Vergen skal informere barnet om avhøret, helst dagen før, slik at det slipper å bli stresset og grue seg for mye. Det er også viktig at avhøreren er så godt som mulig forberedt fysisk som psykisk. Både ved at alt av det tekniske utstyret er i orden, og at man på forhånd har skrevet ned spørsmål som kan være relevante. Det ideelle er også at man har et møte med dommeren på forhånd hvor man diskuterer avhørets gang. Målet med kontaktetableringsfasen er å bli kjent med barnet, og få best mulig kontakt, og med dette betyr det at førsteinntrykket må være godt.

Kontaktsetableringen ifølge malen er helt avgjørende for at man skal kunne klare å gå videre i avhøret. Oppnås det ikke, så vil det være vanskelig å fortsette. Det å ikke oppnå dette kan anses som et kritisk punkt for videre fremdrift av avhøret. Barnet skal være i fokus fra første stund i denne fasen, og det skal oppstå en dialog mellom det og den som avhører. I denne fasen skal det også formanes om sannhet, og det gjøres på den måten som passer best for det aktuelle barnet og dets aldersnivå. Ved den innledende prosedyren skal barnet motiveres til å snakke. Man skal fortelle det hva som kommer til å skje videre, og

---

⁶² Gamst og Langballe (2007) s. 6

hva som forventes av barnet. Barnet skal kunne forutse hva som skal skje. Introduksjonen til temaet skal skje på en så nøytral måte som mulig. Den skal være åpen og ikke ledende i noen spesiell retning. De to nest siste fasene er de viktigste, fri fortelling og sonderende fase, for det er de som uttrykker hva som virkelig hendte. Barnet skal i størst mulig grad fortelle selv hva som hendte, med minst mulig avbrytelser og suppleringer fra den som avhører. Om det blir pauser, så må barnet få muligheten til å starte naturlig selv uten at man påtvinger det til noe. Hovedformålet er at man skal sitte og lytte, og barnet skal lede. Man skal altså ikke stille noen spørsmål, men heller sitte på sidelinjen. For å bekrefte at man lytter og er tilstede så er det viktig med bekreftende uttrykk som fremtyder dette. Ved å nikke, si enkle ord som ”aha”, ”ja vel” og lignende, så gjøres dette enkelt. Det er i denne fasen at de viktigste detaljene kan komme frem, da det er kun barnets egne tanker og opplevelser som kommer frem. I den sonderende fasen kan avhøreren komme med sine spørsmål slik at man får frem detaljene knyttet til hendelsene. Barnets frie foretelling skal utdypes og klarlegges her, og man skal kunne fremskaffe detaljer om farger, klokkeslett, rombeskrivelser, personbeskrivelser og lignende. Det er likevel viktig å unngå rene utspøringer, da dette kan skape mye forvirring. Saken skal opplyses bredest mulig. Den avsluttende fasen skal ikke ende for brått. Man skal foreta et sammendrag av hva man snakket om og hva som kom frem, og man skal informere barnet om hva avhøret skal brukes til osv. Det skal foretas en ordentlig avslutning slik at barnet får summet seg, og for en følelse av at det har utrettet noe viktig.

3.6 Risikofaktorer ved dommeravhøret

Barnets tillit til voksne vil ofte bli svekket etter å ha opplevd seksuelle overgrep. Lovgiverens intensjoner med dommeravhør er i hovedtrekk å skåne barnet for et åpent vitneavhør foran mange mennesker. Det må likevel påpekes at å åpne seg til noen og snakke om et seksuelt overgrep er en hard belastning uansett hvor mye man tilrettelegger omgivelsene rundt barnet. Det vil alltid oppstå problemer i slike saker, da de er svært belastende både for barnet og dens omgivelser. Det finnes en god del faktorer i et dommeravhør som kan være lite heldige med henhold til overholdelsen av hensynet til barnet.

3.6.1 Fristbrudd

Fristbrudd i forhold til dommeravhør er det største problemet Barnehuset i Tromsø har støtt på. I hele regionen brytes fristen over en lav sko, og er nå på 50 dager istedenfor 14 dager⁶³, som er lovens hovedregel. Det ble også bekreftet etter mitt møte med Barnehuset i Hamar, hvor det kom frem at fristene der sjeldent blir overholdt. Forskriftens § 4 åpner for at man i visse tilfeller kan utsette fristen, men kun hvis særlige tilfeller tilsier dette. Forhold som kan ha en betydning i vurderingen er hvis det for eksempel vil være uheldig for etterforskningen om avhøret foretas så tidlig, om man bør avhøre enkelte andre vitner eller gjerningsmannen før barnet, eller at det vil være uheldig for barnet med så tidlig avhør⁶⁴.

I den såkalte Lommemannsaken ble et av dommeravhørene som omhandlet seksuell omgang med en gutt på 8 år i 2002, ikke gjennomført før i 2007. Cirka et år etter det første avhøret foretok Kripos et nytt et. Dette skjedde 2 måneder etter at den siktede ble pågrepet. Gutten måtte motvillig fortelle om de samme detaljene som i det første⁶⁵. Bevisverdien synker i slike ekstreme tilfeller av fristoversittelse, samtidig som hensynet til barnet tilsier at det så fort som mulig bør avklares om det har skjedd noe straffbart eller ikke. Formålet er å sikre et sentralt bevis, nemlig barnets forklaring, og at det blir tatt hånd om slik at det ikke taper sin kraft eller troverdighet på grunn av tidsforløpet⁶⁶.

For barnets vedkommende så vil det ofte være best å bli ferdig med saken så fort som mulig, særlig i tilfeller hvor det er barnet selv som avslørte overgrepene. Unødige utsettelse kan føre til at opplysningene ikke sikres godt nok, da barn ofte kan glemme viktige detaljer. En lang utsettelse kan også gjøre at barnet føler det ikke har blitt tatt på alvor, og skamfølelsen med å ha snakket kan bli forsterket på bakgrunn av dette.

---

⁶³ Rønning. Advokatbladet (2010)

⁶⁴ Rundskriv G-70/98

⁶⁵ Ruud. Dagbladet (2009)

⁶⁶ Riksadvokatens brev 18 februar 2005

3.6.2 Utrygge og fremmede omgivelser

Informasjon om seksuelle overgrep har ofte kommet fra barnet som en slags betroelse til en nær person. Det kan ikke regnes med at barnet snakker om slike ting åpent og upåvirket. Den som avhører skal i hovedsak ha nok erfaring til å kunne vinne tilliten til barnet i en avhørssituasjon. Det er likevel ikke lett å forutsi hvordan barnet vil reagere på å bli stilt til veggs for å fortelle om noe som det mest sannsynlig har holdt skjult i en lengre periode. Personen og lokalet er fremmede, og barnet kan derfor vegre seg mot å snakke i det hele tatt. De kan oppleve en skam over det som har skjedd, og på denne måten vegre seg mot å snakke med noen de ikke kjenner. Avhøreren skal riktig nok forut for avhøret gjøre seg kjent med barnet og deres omgivelser, slik at han kan fremstå som en troverdig person. Det kan likevel aldri garanteres at det vil hjelpe og at barnet av den grunn vil snakke. Seksuelle forbrytelser gjør ofte barn traumatiserte og sårbare. Viktigheten av å legge overgrepene bak seg og komme videre i livet er sterk, og det vil ikke gjøre situasjonen bedre ved at barnet blir stilt ovenfor dette blant fremmede omgivelser. Noen ganger kan barnet skjule sin frykt for avhøret og fremtre som både klart og uredd, uten å være det. Den psykiske tilstanden kan fort skifte, og det rette vil i slike tilfeller tilsi at avhøret bør utsettes til barnet har tatt seg sammen.

Videoopptak kan virke skremmende for barn som for eksempel opplevde å bli filmet eller tatt bilder av ved seksuelle overgrep. Det tekniske utstyret bidrar til at avhøret blir gjenstand for bevis i hovedforhandlingen og er derfor et viktig element. Barnet skal i hovedsak vite om det blir videofilmet eller ikke, men i enkelte tilfeller åpner forskriftens § 12 derimot at det etter en konkret vurdering kan være mulig å utelate å fortelle om videofilming hvis det gjør at barnet blir ukonsentrert. Barnet kan ofte bli mer opptatt av at det blir filmet, enn å svare på spørsmålene som blir stilt. På en side så mener loven at barnet skal ha like rettigheter som en voksen ved å være orientert om sakens gang, tilhørende og lignende, mens på en annen side så åpner den for at man lar være å informere om ting som kan være vesentlige for barnet å vite. Barnets personvern blir brutt, ved at det blir filmet uten viten. Slike videoopptak er ofte gjenstand for senere forskning på feltet, og det er da uheldig hvis man bruker et opptak av et barn som ikke var klar over handlingen.

Dagens ordning med dommeravhør er at avhørspersonen må ta en pause i avhøret og forlate barnet for å bli meddelt eventuelle spørsmål⁶⁷, særlig i de eldre avhørsrommene hvor det tekniske utstyret er utdatert. Det kan skape frykt og usikkerhet ved å bli forlatt på denne måten. En ordning med en ”propp i øret”, kan gjøre situasjonen lettere, for både avhøreren, dommeren og barnet. Det vil skape et sammenhengende avhør, uten nødvendige avbrytelser.

Barnets bistandsadvokat er den parten som kan bidra til å gjøre dette mindre utrygt for barnet. Ved å være ærlig, informativ og belysende så kan hun gjøre hele hendelsen lettere å takle, både for barnet og dens omgivelser.

3.6.3 Gjentatte avhør eller ikke?

Å foreta flere enn et avhør skal unngås etter lovens § 234 annet ledd, og er et tungtveiende prinsipp som bør overholdes med hensyn til barnet og videre skadevirkninger. En av bakgrunnene til lovreformen fra 1926 var at barn ble utsatt for gjentatte utspøringer både hos politiet og retten, og at flere avhør kunne innskrenke påliteligheten da opplysningene kan forandre seg for hvert avhør. Gjentatte utspøringer kunne både være belastende og ha en skadevirkning på barnet. Regler om dommeravhør skulle ende dette.

Innad i forskningsmiljøet er det forskjellige meninger om gjentatte avhør kan skade en forklaring eller ikke. Mange hevder i dag at de skadevirkninger gjentatte avhør kan ha for barnet er overdrevet, da det ikke finnes noen entydig dokumentasjon som tydelig viser at barnets forklaring blir påvirket ved flere avhør⁶⁸. Det kreves ofte flere møter med barn for at det skal ha tillit til den voksen i en normal dagligdags setting. Ingenting sier imot at slik vil det også være i en avhørssituasjon. Så lenge hensynet til barnet og etterforskningen taler for å foreta flere forklaringer, så faller det meste av begrunnelsen for dagens regel bort⁶⁹,

---

⁶⁷ Skybak Rapport Barnas Hus (2004)

⁶⁸ Rundskriv G- 70/98

⁶⁹ Riksadvokatens brev 18 februar 2005

og man kan kanskje åpne for en innskrenkende tolkning av regelen om gjentatte avhør. Mye tyder likevel på at forskningen på dette området ikke er helt fastsatt og konsis, og at det krevet enda mer undersøkelser før man kan være sikker på om lovens regel fortsatt skal være gjeldende eller ikke. En utvidet forskning angående barnets hukommelse og påvirkningsfaktorer er avgjørende for om gjentatte avhør skal være mulig uansett, eller med begrensninger. Det må likevel konstateres at gjentatte avhør ikke er forbudt, men ønskeligheten til det avhenger av en rekke hensyn som ikke er helt klarlagte forskningsmessig.

3.6.4 Påvirkninger

Foreldre og omgivelser kan ha en sterk påvirkningsfaktor før et avhør. De daglige omsorgspersonenes handlinger og holdninger, støtte og oppmuntring, eller trusler og benektinger, løgn og fantasier vil prege barnet i større eller mindre grad i enhver situasjon⁷⁰. Foreldre vil ofte gjerne vite så mye som mulig når de vet deres barn har blitt skadet eller utsatt for noe urett, og kryssseksaminere det derfor hjemme til barnet til slutt blir lei av å snakke om saken. Noen barn kan kanskje føle at de må si noe som ikke stemmer etter press fra foreldre som vil at barnet skal gjenfortelle alt som det har opplevd. Faren er at barnet ikke vil skuffe, og vil da fortelle ting kun for å tilfredsstille desperate foreldre. Det er derfor viktig at fristen for avhør overholdes, slik at presset fra omgivelsene ikke påvirker vitneutsagnene i alt for stor grad. Det at barnet ofte har en nær relasjon til overgriperen, gjør situasjonen veldig vanskelig. Barnet vil ikke være en tyster mot en ellers så snill far eller onkel.

Forskningsmessig⁷¹ har man også funnet ut hva som påvirker og kan gjøres for at avhøret blir bedre. Barna blir mindre desorientert med kun et avhør enn ved flere, og inn under benevningen avhør regnes også foreldrenes samtaler med barnet forut. En avhører som tar på seg en dominerende rolle fra begynnelse med mange ledende og lukkede spørsmål, og som bruker kun en hypotese som skal bekreftes, påvirker framstillingen vesentlig. Det

---

⁷⁰ Rønneberg og Poulsen (2000) s. 203

⁷¹ Ceci (1995) s. 272

gjøres også om den påståtte overgriperen blir framstilt negativt fra første stund. Til slutt så vil avhørere som er tålmodige og ikke-dømmende, og som ikke skaper visse føringar ved å enten gi oppmuntringer eller negative tilbakemeldinger, få mer nøyaktige redegjørelser fra barnet.

3.7 Hva kan gjøres bedre?

Seksuelle overgrep er fortsatt er tabubelagt tema som gjør at uansett metodeanvendelse, forberedelse og formulering av spørsmål, så kan barnet vegre seg mot å åpne seg. Tabuene kan også påvirke den som avhører mot å stille visse spørsmål, da det ikke er normalt uten særlig erfaring å snakke om seksualitet med små barn. Innad i politietaten er det kommet flere tilbakemeldinger på at dette ikke er en prioritert aktivitet, mye på grunn av de overnevnte tabuene. Folk vegrer seg mot å jobbe med dette, da et seksuelt overgrep mot et barn skaper mye sinne og avsmak. Særlig menn i politiet kan tenkes å verge seg mot denne type arbeid, der både prestisje og spenningen med jobben kan være viktig. Det kan tenkes at slikt arbeid ofte blir overlatt til kvinnelige politibetjenter. Slike typer saker bør prioriteres i mye høyere grad, og på denne måten vil kanskje arbeidsstokken innad i avdelingen blir rikere.

Barneombudet har kommet med et forslag som har sin støtte i en avhørsmodell fra barnehus på Island, hvor det foretas dommeravhør av alle under 18 år. Dette er i tråd med FNs barnekonvensjon om at barn opp til 18 år generelt har et behov for beskyttelse⁷². Myndighetsalderen på 18 år⁷³ i Norge, er med på å belyse hva vi mener er voksenlivet og ikke. På denne måten bør man være forpliktet til å beskytte alle som faller under myndighetsalderen.

Barnehus burde bli brukt på en fast basis. Man på denne måten se bort fra avhør foretatt på den gamle måten. Det vil gjøre Barnehus og deres ansatte kompetente på området, samtidig som man kan ha ”alt i ett” – både somatiske undersøker, avhør og påfølgende terapi.

---

⁷² Barneombudets Høringsuttalelse til NOU: 2006: 10

⁷³ Vergemålsloven av 22 april 1927 nr 3 § 1

Problemene til barnet kan kanskje bli tatt opp med en gang, ved å benytte seg av psykologer på stedet. Det kan også ha en positiv effekt på avhør, ved at man vil kunne lære seg å kjenne til barnets formuleringsevner og mentalitet på en rikere skala enn før.

Forskningsresultater indikerer at avhørere generelt sett er påpasselige med å bruke teknikkene som er skissert i de forskjellige manualene såfremt de har gjennomført en intensiv kursing, fått tilbakemeldinger på deres arbeid og det har blitt foretatt tilsyn/kontroll ved avhør⁷⁴. Det kan stemme da vi mennesker er avhengige av et visst kontrollaspekt for å utføre en best mulig jobb. Man er mye friere til å gjøre ting på sin egen måte, hvis man ikke får noen tilbakemeldinger og kommentarer på utført arbeid. Mye av den forskning har avslørt om avhør av barn gjør en viss motstand mot våre naturlige impulser. Noe av den nye forskningen viser at effektive avhørere ofte må undertrykke de naturlige instinktene og strategiene sine som de vanligvis bruker i samtaler med barn⁷⁵. De kan følge en metode som vil gjøre det vanskelig for dem å supplere med sin egen måte å kommunisere med barnet på.

Det kan være en vanskelig prosess å lage en psykologisk korrekt mal for lettere informasjonsoppnåing, uten å for eksempel bryte noen viktige juridiske regler. Videre må ikke psykologisk forskning ta helt over for den erfaringen som også er viktig for oss mennesker. Mye av vår måte å gjennomføre ting på, kommer via en del års erfaring, og kan være like viktig som kun det som stammer fra forskning på de forskjellige områdene. Psykologien må derfor suppleres med alminnelig erfaring.

Det ser i hvert fall ut til at man i Norge benytter seg i størst grad av manualen til Gamst og Langballe, og at den praksis som benyttes i stor grad er influert av denne norskutviklede modellen⁷⁶.

---

⁷⁴ Thorsen (2009) s. 1001

⁷⁵ Ceci (1995) s.85

⁷⁶ Rønneberg og Poulsen (2000) s. 234.

4 Siktedes rettssikkerhet

4.1 Ivaretagelse av rettssikkerheten

Den siktede skal i alle tilfeller betraktes som uskyldig inntil det motsatte er bevist. Dette kalles i norsk rett uskyldspresumpsjonen og er et prinsipp som må ivaretas. Det er et grunnleggende prinsipp i enhver rettsstat om at tvil om den faktiske siden ved et eller flere av straffbarhetsvilkårene, skal komme den tiltalte til gode i straffesaker. Prinsippet er stadfestet i Den europeiske menneskerettighetskonvensjon (EMK) artikkel 6.2 og FNs konvensjon om sivile og politiske rettigheter artikkel 14.2.

Status som siktet oppnås når påtalemyndigheten har erklært ham for siktet eller når forfølgning mot den mistenkte er innledet ved retten eller det er besluttet eller foretatt pågripelse, ransaking, beslag eller liknende forholdsregler rettet mot ham. Dette fremgår også direkte av strpl. § 82. I Rt 1993 side 1118 ble det slått fast at en begjæring om dommeravhør etter strpl. § 239, innebærer at forfølgning er innledet ved retten. Siktedes rettigheter utvides i den grad det direkte fremkommer av lovens bestemmelser. Stillingen som siktet gir en del prosessuelle rettigheter som en mistenkt ikke har. Blant annet har siktede alltid rett til å la seg bistå av forsvarer jf. § 94, han har rett til innsyn i saksdokumentene jf. 242 og han har rett til å bli varslet om rettsmøter og til å være til stede i disse jf. 243.

Ved å flytte et vitneavhør fra en rettssal, og inn i mer beskyttede omgivelser for barnet, så vil det kunne være med å svekke den siktedes rettssikkerhet, da hans mulighet til å overvære dette personlig forsvinner. Hensynet til barnet må likevel ikke gå på bekostning av hensynet til den siktede. Denne balansegangen innebærer at lovgiver stort sett har tatt hensyn til dette ved å stille mange strenge krav til dommeravhørets gjennomføring og oppbygning.

4.1.1 Forsvarerens tilstedeværelse

Etter strpl. § 94 har den siktede rett til bistand fra en forsvarer i alle ledd av sakens gang.

Forsvarer har som hovedregel rett til å overvære et avhør, og dette er også fastsatt i § 239. Dette er den eneste måten hvor en siktet på en indirekte måte har muligheten til å være en part i avhøret, og dette kan kun gjøres via en advokat. Forsvareren vil i dette tilfelle være den eneste parten som representerer den siktede, og er da hans ”øyne og ører”. Forsvareren vil i løpet av avhøret, sammen med andre tilstedeværende ha muligheten til å kunne observere, og på denne måten formidle spørsmål som da vil skje under et passende tidspunkt og via dommeren. Har forsvareren ikke fått adgang til å stille, og vitnets forklaring er et vesentlig bevis ved pådømmelsen, kan det foreligge et brudd på kontradiksjonsprinsippet⁷⁷.

EMK artikkel 6 nr. 1 sier at den siktede har krav på ”en rettferdig og offentlig rettergang”, og at det kan sies at forsvarerens tilstedeværelse gjør at prinsippet overholdes ved at han er den siktedes representant og skal dermed ivareta hans interesser. «Fair trial» er et generelt og overordnet prinsipp for rettergangen, og det må foretas en helhetsvurdering hvor man trekker inn både forsvarerens tilstedeværelse og hans muligheter til å stille spørsmål. Artikkelen kan sees på som den siktedes sterkeste rettssikkerhetsgaranti, da den muliggjør en indirekte tilstedeværelse for den siktede, som kun kan skje via sin forsvarer.

Etter forskriftens § 12 så kan spørsmål kun stilles via dommeren, dette innebærer at kontradiksjonen utøves indirekte. I praksis skjer dette ved at dommer eller den som gjennomfører avhøret tar en pause i avhøret, kommer inn i det tilstøtende rom, og blir meddelt eventuelle spørsmål. Disse skal da godkjennes av dommeren. Det samme gjelder eventuelle spørsmål fra bistandsadvokat, politijurist og etterforsker, se ovenfor under § 5. I Rt 2003 s 1146 ble et dommeravhør brukt som bevis i en hovedforhandling til tross for at forsvareren ikke var tilstede under avhøret. Dette ble begrunnet i at han hadde muligheten til å stille spørsmål i to etterfølgende avhør, som kom med noen ukers mellomrom. Ut ifra praksis og teori kan et dommeravhør benyttes som bevis selv om forsvarer ikke var til stede, dersom forsvareren senere eller ved et nytt supplerende avhør får stille spørsmål til

---

⁷⁷ Rundskriv G-70/98

den siktede⁷⁸. Dette er heller ikke uforenlig med EMK artikkel 6 nr. 3 bokstav d), som sier at forsvareren skal ”avhøre eller la avhøre vitner som blir ført mot ham, og få innkalt og avhørt vitner på hans vegne under samme vilkår som vitner ført mot ham”. Det kan som nevnt både gjøre under og etter at avhøret blir brukt som bevis.

4.1.2 Skikkede personer

Lovens hovedordning er at dommeren i hovedsak skal overlate et avhør til ”en særlig skikket person” viser at lovgiver har uttalt at dommeren ikke nødvendigvis er den som er best egnet til å foreta selve avhøret⁷⁹. Dommeren må ta avgjørelsen om hvilken fagperson som skal tilkalles ut fra den enkelte sak og lokale forhold og muligheter⁸⁰. Etter forskriftens § 6 så bør politiet i sin begjæring avbefale en person, som de mener er skikket nok. En dommer kan godt være skikket nok til å utføre et avhør, og trenger da ikke i alle tilfeller å tilkalle en annen.

Kravene for å avhøre avhenger ikke kun av skolering, men også av kjennskap barnets reaksjonsmønster og væremåte, noe som igjen betyr at gjennomføringen må skje kun via den som er best egnet i det gitte tilfellet. Det bør kreves en sammensetning av erfaring og personlige egenskaper. Dette er ofte personen som har avhør/etterforskning som et hovedarbeidsområde, sammenblandet med både erfaring og kursing som nevnt i punkt 4.1.2. Psykologer, psykiatere, sosionomer og andre med denne type erfaring kan som nevnt også tilkalles ved behov i en type sak, hvor for eksempel barnets væremåte og reaksjonsmønster krever dette jf. tredje ledd i forskriften. Det er i midlertidig noe som så å si ikke anvendes i dag, og det er kun spesialtrene politietterforskere som utfører avhør⁸¹.

Psykolog Annika Melinder har foretatt en evaluering av barns muligheter for å bli hørt i en rettslig sammenheng som viser at politietterforskere med spesialutdannelse er best egnet til

---

⁷⁸ Rt 2003 s 1146

⁷⁹ Rønneberg og Poulsen (2000) s. 51.

⁸⁰ Innst O nr 39 (1993-94)

⁸¹ Professor Magnussen, Svein. Epost. 1 mars 2010

å forta et avhør av barn ved at de stiller bedre og mer åpne spørsmål⁸². I undersøkelsen skulle partene bruke de teknikkene som de var best vant med i sin profesjon. Det fremkom at psykologene samlet alt for store mengder informasjon, som resulterte i at de slet med å skille mellom riktig og feilaktig informasjon. Avhøret henger sammen med politiets etterforskning og arbeidsmåte i større grad enn hos noen andre, og det er derfor ikke overraskende at de kan være mer kompetente enn andre yrkesgrupper som for eksempel psykologene.

Kommunikasjon med et barn kan være vanskelig, og særlig i et tilfelle hvor et seksuelt overgrep har skjedd. Det kan være avgjørende for en sak og dens resultat at barnet har tiltro til den som avhører, og en slik tiltro kan letteste oppnås når man vet erfaringsmessig hvordan det er lettest å snakke med barnet. Det kreves både teori, øvelser og veiledning for å bli en god avhører. Å overlate dette ansvaret til en person som er uskikket vil svekke saken betydelig, og kan i verste fall resultere i at han misleder og påvirker barnet til å snakke langt fra sannheten. Om det avhøreren har fått frem under avhøret blir brukt som bevis under en påfølgende rettssak, så kan det være med å dømme den siktede i disfavør.

Å ha noen skikkede til å utføre avhøret gjør at man, tross siktedes fraværelse, kan være ganske sikre på at det blir gjort forsvarlig og profesjonelt, og at hensynet til alle parter blir ivaretatt. Dommeren må likevel passe på at avhøret skjer på en forsvarlig måte jf. strpl. § 136 som ivaretar alle ledd i den siktedes rettsikkerhet. Om han føler at den skikkede personen bryter dette, så kan han gripe inn.

4.1.3 Formaning om sannhet

Barnet formanest til å tale sant i begynnelsen av hvert avhør jf. strpl § 128. For å sikre at barnet har en reell forståelse av sannhetsbegrepet, så må ordbruk og formuleringer i formaningen tilpasses barnets alder og utviklingsnivå⁸³. I Rt.1987 side 364 er det uttalt om den formaning som skal gis til vitner: ”En formaning til et vitne - slik den er forutsatt i

---

⁸² Skybak Rapport Barnas Hus (2004) s 31

⁸³ Gamst og Langballe (2007) s. 19

straffeprosesslovens § 128 første ledd - må tilpasses vitnets alder. Overfor barn på 11 år må formaningen søkes formidlet i ord og vendinger som barnet kan forstå, og som gir barnet den nødvendige veiledning til å forklare den fulle sannhet uten å skjule noe⁸⁴. Det viktige er å komme på barnets nivå og bruke ord som for eksempel; fantasere, på liksom, og lignende. En slik ordbruk er nødvendig for at barnet skal skjønne hva formaning om sannhet innebærer. Det vil ikke være aktuelt å foreholde barnet det ansvar som følger med falsk forklaring, hvis det ikke er nådd den kriminelle levealder⁸⁵. En enkel oppfordring til barnet om å holde seg til sannheten, må være tilstrekkelig⁸⁶.

Personen som gjennomfører selve avhøret har ansvaret for at formaningen blir gjennomført, slik at rettsikkerhetsgarantier som kommer med den vil bli ivaretatt. Dette bidrar til at barnet får en forståelse av at det er viktig at sannheten kommer frem, og at man ikke skal lyve om slike ting. Å formane om sannhet kan være med å skape forpliktelse for barnet til å snakke sant, og det vil også kunne gi det en forståelse av alvorlighetsgraden av saken. En slik indirekte forpliktelse gjør at formålet med forklaringen kun er å få frem den rene sannheten.

4.1.4 Lyd- og videopptak

Avhøret tas opp i sin helhet opp på video jf. forskriftens § 11, med både innledende samtaler og pauser. Filmingen skjer i en vannrett posisjon, som gjør det lettere å oppfatte barnets ansiktsuttrykk og kroppsspråk. Både avhørspersonen og barnet skal bli filmet.

Det tekniske utstyret under et avhør bidrar til å bevise hva som ble sagt og gjort under et utenomrettslig avhør. Tilstanden til det tekniske utstyret må være sjekket på forhånd, og det må være av god kvalitet slik at både lyden og bildet blir tydelig. Om det ikke er det, så kan ikke avhøret gjennomføres. Barn kan lett være preget av situasjonen og derfor snakke både utydelig og lavt. Synligheten av utstyret bør også vurderes som et mulig forstyrrende

---

⁸⁴ Rt 1987 side 364

⁸⁵ Straffeloven § 46: 15 år.

⁸⁶ Andenæs (1992) s. 337.

element. Dette må tas hensyn til. Det tekniske vil være den eneste metoden for den siktede til å se hva som foregikk under avhøret. Den siktede vil på denne måten ha muligheten til å ha en viss kontroll på utførelsen av avhøret, og det vil kunne skape en forsikring på at utførelsen har blitt gjort lovmessig og rettsikkerhetsmessig forsvarlig. Uten en slik form for opptak, så kunne det ha oppstått mye spekulasjoner på om det som ble gjort virkelig var rett, og om man ikke påvirket barnet til å snakke i en bestemt retning.

4.1.5 Konstant forbedring av teknikkene

Teknikkene er basert på erfaring og skoling. Det vil ha en fordel ovenfor den siktede, som kun kan basere seg på den kunnskapen som avhøreren har. Bjungsaken kan tjene som et negativt eksempel på avhør både med henhold til hvem som utfører og hvordan det gjennomføres. Det som skapte problemer ble nevnt om i avsnitt 2.3.1. Det er på det rene at teknikkene i de senere årene har blitt forbedret. Punkt 5 presenterer en avhørsteknikk som blir mye vektlagt og brukt i Norge. Den dialogiske kommunikasjonsmetoden som presenteres i denne manualen er utviklet gjennom studier av dommeravhør gjennomført av politietterforskere i Norge i perioden 1986 til 2004⁸⁷. Når en avhører har en spesiell teknikk å forholde seg til, som har blitt utviklet etter nøye studier i mange år, vil dette automatisk forbedre kommunikasjonsferdighetene med barnet. Ved å bruke ”åpne spørsmål” er det barnet selv som forteller, uten å bli påvirket eller ledet av avhøreren. Å bruke lukkede og ledende spørsmål har vært en hovedgrunn til at de ovennevnte overgrepssakene har fått frem informasjon som ikke har vært korrekte. Barna i sakene ble påvirket i en viss retning, og dette er vanskelig å korrigere når man først har kommet i gang, da barn er lette å lede.

4.1.6 Rettens overvåkning av saken

I en vanlig gjennomført rettssak er det rettens ansvar at saken blir så godt som mulig opplyst, og at den tar hensyn til begge partene. Saklighet, forsvarlighet og sannhet er tre momenter som er meget viktige å overholde. Disse hensynene skal overholdes på en effektiv måte, samtidig med at lovens hensyn må overholdes. Etter § 136 jf. § 234 første ledd, er det rettens oppgave. I et dommeravhør er alt under ”dommerens kontroll”, og det

---

⁸⁷ Gamst og Langballe (2007) s. 2

kan tolkes slik at det er han som skal sørge for sakens opplysning i dette tilfelle. De skikkede personer skal ikke ha mer makt eller myndighet enn han selv. Dommeren bør ikke ta på seg en dobbelt rolle ved å være tilstede både under avhøret og så senere under hovedforhandlingen.

Strpl. § 136 er meget sentral og viktig, og stiller høye krav til dommerens evne til å påse at alt blir gjennomført på en mest mulig profesjonell måte. Bestemmelsen første ledd beskriver selve formålet med avhøret, nemlig at den skal være med å belyse klare og sanne fakta. Dette skal gjøres samtidig med at hensynet til barnet ivaretas. Ledende spørsmål rettet mot et sett med bestemte svar skal ikke forekomme etter annet ledd. De kan stilles unntaksvis kun hvis man vil teste ut påliteligheten av det barnet sier, eller hvis andre grunner som er forsvarlige tilsier dette. Ledende spørsmål kan være med på å belyse et spesielt tema mer nøye enn hvis man kun skal belage seg på åpne spørsmål. Er man usikker på om barnet har en forståelse av temaet, så kan lukkede spørsmål stilles, for på den måten å teste ut barnet. Andre forsvarlige grunner kan være at barnet er såpass modent og opplyst at det ikke vil være noen påvirkningsfare ved å stille noen lukkede spørsmål. Dommeren bør på forhånd avtale med den som avhører om hvordan gjennomføringen av spørsmålene skal være. Etter siste ledd så skal dommeren påse at kun saklige spørsmål stilles. Det kan skje hvis for eksempel avhøreren bruker lokkemidler eller tvang når han stille spørsmålene. Hvis avhøret ellers skjer på en lite heldig måte, så kan dommeren selv overta eller avbryte. Tilfeller hvor avhøreren og barnet ikke kommer overens kan være et godt eksempel på dette. Da er det ofte best å avbryte og heller utsette saken til en senere anledning.

Rettens overvåkning av saken vil kunne utføres best når dommeren er godt forberedt. Han bør gjøre seg kjent med både sakens faktum og barnet forut før avhøret. På denne måten kan eventuelle uklarheter bli tatt hånd, og selve gjennomføringen kan kun basere seg på klargjorte faktagrunnlag.

4.2 Svekkelse av rettssikkerheten

Et utenrettslig avhør fratar den siktede mulighet til å delta under avhøret. Hans tilstedeværelse blir erstattet med forsvarerens tilstedeværelse. Det stilles derfor store krav

til forsvareren som plikter innenfor lovens ramme å gi råd til klienten, ivareta hans interesser raskt, samvittighetsfullt og påpasselig. Advokaten er videre personlig ansvarlig for å utføre de oppgaver han påtar seg. Han skal holde klienten underrettet om sakens gang. Dette er fastsatt etter advokatetiske prinsipper⁸⁸. Lovens regler om dommeravhør er gitt til fordel for barnet, og på bekostning av den siktedes rett til å overvære sin egen rettssak.

4.2.1 Forsvarerens tilstedeværelse

Strpl. § 239 sier ikke noe at forsvareren har en ubetinget rett til å være tilstede under et dommeravhør. Loven sier bare at han ”som hovedregel” skal gis en slik rett. Det fremgår et inntrykk at forsvarer i de aller fleste tilfeller er til stede ved et avhør av et vitne⁸⁹. Det er likevel dommeren som beslutter om forsvarer skal gis anledning til å overvære avhøret⁹⁰.

Loven gir tre unntak som først og fremst gjelder hensyn til barnet. Hvis hensynet til vitnet eller formålet med forklaringen blir vesentlig svekket så åpner loven for at forsvareren kan bli nektet tilstedeværelse. Hvis tilstedeværelsen svekker etterforskningen eller vitnets forklaring, så kan han bli nektet. Fysiske forhold rundt avhøret kan også tilsi det samme, for eksempel ved at det ikke er mulig med avhør uten at forsvareren er tilstede i samme rom som barnet. Vurderingen av om han skal få tillatelse krever en totalvurdering hvor en rekke hensyn må sees under ett. Dette innebærer at siktedes representasjon via sin forsvarer er gjenstand for diskusjon, og at resultatet kan være at han kan nektes dette.

Bistandsadvokaten kan etter § 107 c) fjerde ledd uttale seg om prosessuelle spørsmål i saken, altså hun har rett til å også komme med sine meninger om gjennomføringen av dommeravhøret. Det innebærer at hun kan rette et kritisk øye til forsvarerens tilstedeværelse under avhøret. Hun skal ivareta barnets rettigheter, og forsvarerens tilstedeværelse i saken kan påstås å ha en negativ effekt.

---

⁸⁸ FOR 1996-12-20 nr 1161: Forskrift til domstolloven kapittel 11 (Advokatforskriften)

⁸⁹ Arbeidsgruppens rapport (2009) kap. III

⁹⁰ Rundskriv G-70/98

4.2.2 Kontradiksjonsprinsippet

Lovens bestemmelser om den siktedes partsrettigheter blir innskrenket noe forut for en hovedforhandling. En siktet person har imidlertid ikke fulle partsrettigheter forut for hovedforhandlingen og blant annet ikke krav på varsel om utenrettslig avhør eller om begjæring om enkeltstående rettergangsskritt⁹¹. Et dommeravhør er utenrettslig og holdes derfor utenfor rettsmøte. Den siktedes rett til å gjøre seg kjent med anklagematerialet og komme med sine innspill er et prinsipp som derfor utfordres. Selv om EMK artikkel 6 tilsier at den siktede skal få en mest mulig rettferdig rettergang, så svekkes hans stilling noe ved at han ikke får være tilstede ved avhøret. Forsvarerens muligheter for kryssseksaminasjon er noe begrenset, ved det er andre som har kontrollen over kommunikasjonen med barnet. Forsvarerens tilstedeværelse gjør likevel at hans interesser blir ivarettatt ved at de nødvendige spørsmålene kan stilles via andre. Her vil forsvarerens evner og talent som advokat være svært relevante. Hvis en forsvarer lar være å stille spørsmål, eller stiller dem feil, så kan sakens opplysning til fordel for den siktede ikke være tilfredsstillende. Direkte konfrontering med hverandre vil være utelukket, og på denne måten så er den siktede avskåret fra å være en deltakende part ved å komme med sine kommentarer. Han er derfor nødt til å basere sin tillit på forsvarerens evner. Har siktede en forsvarer som ikke setter seg godt nok i saken, så vil det være like uheldig som at han ikke er flink nok til å stille spørsmål. Den siktede vil ikke ha noen kontroll over dette, og kan ikke hjelpe forsvareren med opplysninger som han selv ikke har. Det kreves mye fra forsvareren ut ifra et etisk aspekt, da han er nødt til å ivareta sin klients interesser på en best mulig måte.

4.2.3 Bevisumiddelbarhetsprinsippet

Prinsippet er en ordning der bevisene føres direkte for den dømmende rett, det vil si når den domstol som skal dømme i saken selv avhører siktede, vitner og sakkyndige, studerer dokumenter og gransker tinglige bevis⁹². Det innebærer at det som hovedregel ikke er

---

⁹¹ Rundskriv G-70/98

⁹² Andenæs (2000). s 185.

mulig å lese opp et vitneavhør fra etterforskingen som en erstatning for et direkte oppmøte. Ved å innføre reglene om dommeravhør så ga man avkall på dette prinsippet⁹³. Muntlighetsprinsippet betyr at vitnet skal møte direkte for den dømmende rett og forklare seg og er også et prinsipp som viker for at dommeravhør skal være mulig. Selv om loven åpner for unntak fra regelen i strpl. § 270 ved bevisopptak forut for hovedforhandlingen, så må uansett vitnet møte opp i retten for spørsmål og krysseksaminasjon fra både dommeren og forsvareren. Vitnet vil også ha muligheten til å utvide sin forklaring, ved å supplere med informasjon som ikke kom frem i første omgang. Dommeravhør er også et unntak fra dette prinsippet. Spørsmålene kan fortsatt bli stilt via forsvareren, men dette gjøres via dommerens kontroll, og dermed ikke så fritt som hvis det skjedde under en rettssak. Anledningen til å supplere for eksempel uriktige opplysninger er mulig med et nytt avhør, men gjentatte avhør skal som hovedregel etter strpl. § 234 annet ledd unngås.

4.2.4 Avhøret som det eneste beviset

Saker som angår seksuelle overgrep har ofte ingen fysiske bevis, og avhøret kan i mange tilfeller være det eneste konkrete beviset man har mot den siktede. Når det ikke er noen fysiske bevis så avhenger alt av at avhøret som bevis er tilstrekkelig nok til å kunne avsi en dom. Kvaliteten på avhøret må derfor være forsvarlig nok til å kunne brukes som et bevis. Retten må foreta en bevisbedømmelse uavhengig av bevismidlets art eller vekt. Det stilles store krav til at den som avhører gjør dette på et slik grunnlag som tilfredsstiller den siktedes rett, og dommeren skal påse at dette skjer.

Alt må i hovedsak gå feilfritt for at kun ett avhør skal være et sterkt og tilstrekkelig bevis i en slik type sak. Det stilles høyere krav til den som avhører, og til at alt ellers er på plass av både forberedelser, teknisk utstyr og annet som kan være med å belyse saken. Selv om det er forskningsmessig bevist at gjentatte avhør ikke har en så stor skadelig virkning som antatt, så er det ikke forsket godt nok på at dette kan være en fremgangsmåte som kan følges ved hver enkelt sak. Lovens hovedregel bør respekteres, før det eventuelt om noen år

---

⁹³ Myklebust (2005) s 149.

skjer en endring mht til temaet. Dette innebærer at man kun har det ene avhøret som bevis for om det har skjedd et overgrep eller ikke.

Etter forskriftens § 11 så kan den siktedes sterkeste kontroll med hva som har skjedd (videoopptaket) utelates hvis hensynet til barnet tilsier at det bør gjøres. Det vil i det tilfelle være mulig med kun lydopptak som ikke vil fange muligens avgjørende mimikk eller kroppsspråk som kommer fra barnet. Denne unntaksregelen kan komme til anvendelse hvis et videoopptak vil virke forstyrrende eller at barnet vil gjøre sterk motstand mot å bli filmet, og nekter på bakgrunn av dette å snakke. Siden avhøret ofte er det eneste beviset i slike saker, så svekkes det ytterligere ved at man ikke filmer det. Siktedes rettssikkerhet blir ivaretatt ved at man foretar lydopptak, men som nevnt så forsvinner sentrale kroppslige bevegelser ved at man ikke filmer. Hvor stor betydning det har er uvisst, men det er lett å se at avhøret ikke blir like klargjørende som ved filming.

Hvis retten er i rimelig tvil om det faktiske forholdet, så må tvilen komme den tiltalte til gode, og han må frifinnes (in dubio pro reo). Avhørets styrke som bevis må sees i en helhet, supplert med somatiske bevis hvis de finnes.

4.2.5 Dommerens rolle er usikker og kan svekkes

Dommeren gir bort kontrollen til andre ved å kunne benytte seg av ”særlig skikkede personer” som har hovedansvaret for gjennomføringen av avhøret. Under en rettssak så har dommeren den direkte kontrollen, og i et dommeravhør så har han en indirekte rolle. (han sitter i et annet rom). Formelt sett har dommeren en sentral og avgjørende betydning, men i praksis er prosessen tilrettelagt og langt på vei styrt av påtalemyndigheten⁹⁴.

Dommeren stiller som hovedregel ikke direkte spørsmål til barnet, da han kun gjør det via avhøreren slik at barnet forholder seg til et mindre antall mennesker. Den sakkyndige får veldig mye ansvar, og mye av arbeidet overlates til politietaten. Dette har vært et tema for diskusjon. Noen mener at problemene ligger i at dommerne er for passive og uengasjerte,

---

⁹⁴ Arbeidsgruppens rapport (2009) kap. VII

andre at de på en utidig måte blander seg inn i avhørsopplegget og forstyrrer avhørssituasjonen med stadige intervensjoner⁹⁵. En spørreundersøkelse fra 2004⁹⁶ om dommerens medvirkning ved dommeravhøret har vært hensiktsmessig, resulterte i at 64 % svarte at den hadde det, 15 % svarte at den ikke var hensiktsmessig, og 21 % svarte vet ikke. De som svarte at den ikke var hensiktsmessig, oppga passivitet og manglende engasjement som hovedgrunnen.

Etter forskriftens § 12 så kan alltid dommeren overta avhøret når det finnes påkrevet, og på samme grunnlag så bør han ha rett til å avbryte avhøret hvis han mener at han ikke er skikket nok til å overta. Mye kan tyde på at dommeren ikke benytter seg av dette, siden han inntar en passiv rolle fra starten av. Forsvarerens tilstedeværelse vil på denne måte være den eneste kontrollen den siktede har i forhold til sin rettssikkerhet.

Riksadvokaten mener i sin rapport at dette kan forbedres ved at kommunikasjonen mellom avhører og dommer forbedres gjennom et forberedende møte forut for avhøret, hvor eventuelle innvendinger og spørsmål kan avklares. Han mener også at det viktigste er at dommeren og avhørspersonen har gjensidig tillit og respekt for hverandre, og at mange dommere vil ha interesse og nytte av mer kunnskap og opplæring om dette vanskelige temaet. Dommeren kan likevel la seg friste av å overlate alt til den som avhører, og ansvaret hans blir derfor usynliggjort. Han kan ubevisst la seg påvirke av all apparatet rundt avhøret, noe som igjen fører til at man lengre ikke regner med en direkte medvirkning av dommeren. I situasjoner hvor dommeren griper inn og ber om en annen fremgangsmåte, hender det at dommeren møter motstand fra de som ønsker å behandle saken på sin egen måte⁹⁷. Dette er ofte mennesker som har rik erfaring med denne type saker og avhør, og det kan resultere i at de automatisk tar styring og ansvar. Særlig når man har plukket ut politietterforskere som skikket personer, så kan dette bety en indirekte ansvarsfraskrivelse fra dommeren sin side. Avhøreren kan enkelt uten dommerens

---

⁹⁵ Riksadvokatens brev 18 februar 2005

⁹⁶ Arbeidsgruppens rapport (2009) kap VII

⁹⁷ Rønneberg og Poulsen (2000) s 52.

avbrytelser foreta et avhør som ikke tilfredsstiller de rettssikkerhetskravene som en siktet har krav på. Nøytralitet, objektivitet og hensyn til sakens opplysninger kan fort være nedprioriterte ved at man i hovedsak tenker på at avhøret skal være til barnets beste.

Det må likevel påstås at kritikken mot dommerens rolle under avhør ofte kan være ubegrunnet. Vi må forutsette at de som jobber innen politietaten er profesjonelle i sitt yrke, og at de kun vil gjøre det beste for begge partene. Det må likevel settes et spørsmålstegn ved at det som hovedregel er polititjenestemenn som opptrer som den skikkede personen, når de til vanlig er aktører i saker, og gjør alt for å finne bevis for skyld i straffesaker. Det kan være problematisk at de tar på seg flere roller når de foretar et dommeravhør, og på den måten svekker sin upartiskhet. Dommerens rolle bør bli mer klarlagt, og han er nødt til å ta på seg mer kontroll enn det fremkommer ut ifra gitte fakta.

5 Avsluttende bemerkninger

Oppgavens tema skulle i første omgang redegjøre for avhøret av barn i sedelighetssaker brukt som et bevis i sedelighetssaker. Utfordringen var å finne en reell balansegang mellom hensynet til barnet og den siktede på den andre siden, og finne relevante problemer som kan knytte seg til dommeravhøret. Forutsetningen i oppgaven har vært at den mistenkte har fått status som siktet.

Alle former for seksuelle overgrep mot barn er noe vi alle ser svært ned på uansett samfunnsklasser. Det å krenke et allerede svært sårbart barn på en så brutal måte, er noe vi alle vil sette en stopper for ved å straffe de skyldige. Dommeravhør vil ofte være det eneste midlet som kan bevise om det faktisk har skjedd. Dette innebærer nærmest perfeksjonistiske krav til både forberedelsen, gjennomføringen og det etterfølgende arbeidet. Det er viktig å huske at et dommeravhør ikke bare skal avdekke om det har skjedd, men også om det ikke har skjedd. Både hensynet til barnet og den siktede må bli ivare tatt.

Innføringen av dommeravhør har resultert i at en rekke hensyn til barnet har blitt styrket på bekostning av den siktede. En god del strafferettslige prinsipper som: bevisumiddelbarhet, kontradiksjon og muntlighet, har fått en svakere posisjon til fordel for barnet. Forsvarerens tilstedeværelse er fastsatt litt for vagt i lovens bestemmelse, og mye tyder på at dommeren kan nekte forsvareren deltagelse hvis det kan være til skade for barnet. Dette innebærer at siktedes indirekte deltagelse faller bort.

Bruken av skikkede personer kan svekke dommerens rolle, ved at han overlater hele gjennomføringer til dem. Hans kontroll går ut på å gripe inn ved eventuelle urettmessigheter fra avhørerens side, men det har vært reist skepsis til om den muligheten brukes. Rollen hans har også blitt beskrevet som passiv og på en måte uanvendelig. Det er verken i norsk rettspraksis eller i konvensjonenes praksis slått fast at den norske ordningen med dommeravhør av barn er i strid med EMK⁹⁸. Forsvarer må ha anledning til å stille spørsmål, og også ha anledning til å sette seg inn i sakens dokumenter på forhånd, samt konferere med sin klient. Han har på bakgrunn av hensynet til barnet ingen rett til å overvære avhøret. Dette innebærer at det stilles ekstra store krav til gjennomføringen for at hans rettigheter blir ivarettatt på en best mulig måte. Siden dommeravhøret innebærer et brudd på en rekke viktige prinsipper innen strafferetten, så er det ekstra viktig at vi har lovregler som også ivaretar den siktedes rettssikkerhet.

Det må bli forsket mer på problematikken ved gjentatte avhør. Er det virkelig skadelig eller ikke? Om det ikke er noe grunnlag for å påstå at det er en skadelig virkning, så kan flere avhør være med på å gjøre barnets forklaring mye rikere og lengre. Kunnskapen på dette området er for svak og vag til dags dato, og bør belyses mer. Empiriske erfaringer er opplevelser bygget på virkelige erfaringer, undersøkelser og eksperimenter. Disse er aktuelle når man skal avgjøre den eventuelle faren ved gjentatte avhør. Det er viktig å lytte til barnet. Det viser seg at når det først har begynt å prate, så kan det like godt fortsette.

---

⁹⁸ Ot.prp nr 33 (1993-1994)

Siktedes mulighet til å overvære et avhør har et behov for revurdering innen norsk rett, slik at hans rettssikkerhet er garantert under hvert dommeravhør. Hensynet til kontradiksjon, sett i sammenheng med ønsket om en effektiv saksbehandling – noe som skulle være til både barnets beste og siktedes interesse – kunne tilsi at man åpnet for siktedes tilstedeværelse dersom forholdene ellers lå til rette for det⁹⁹. Hvis man hadde to sett med tilstøtende rom, hvor det ene ikke hadde et enveisspeil (som det ofte er i de gamle typer avhørsrom), men en moderne skjerm med videosending, så kunne den siktede samt forsvareren sittet der og hatt muligheten til å observere. På denne måten kunne kryssseksaminasjon, oppklaringsspørsmål og eventuelle protester om utførelse rettes direkte. Dette kunne vært med på å spare på en del ressurser som kreves ved eventuelle gjentatte avhør når forsvareren enten ikke har fått vært til stede eller stilt sine spørsmål. Det må uansett foretas en avveining hvor man må ta hensyn om det vil ha en negativ påvirkning på barnets forklaring. En adgang for siktede til å være tilstede må antakeligvis avklares gjennom en lovendring¹⁰⁰.

Ved dommeravhør så ligger kanskje den største utfordringen for politiet først og fremst i det særlige kravet til objektivitet og nøytralitet. Dobbeltrollen som etterforskere og avhørere kan skape. En må ikke falle for fristelsen til å la taktiske hensyn dominere avhøret og tilretteleggelsen slik at det kan komme i konflikt med sakens opplysninger¹⁰¹. De som fortar avhøret må legge fra seg den dagligdagse politirollen som lovens håndhevere, og basere sin tilstedeværelse ved at de først og fremst er dommerens hjelpere som ”særlig skikkede personer”. Avhøret er i hovedsak det eneste beviset man har i slike typer saker, og har derfor en meget viktig bevismessig verdi. Det bør derfor behandles deretter.

---

⁹⁹ Andenæs 1 (2000) s. 206

¹⁰⁰ Andenæs 1 (2000) s. 206

¹⁰¹ Rønneberg og Poulsen (2000) s 38

6 Litteraturliste

LOVER:

Straffeloven: Lov av 22. mai 1902 nr.10

Vergemålsloven: Lov av 22. april 1927 nr. 3

Barneloven: Lov av 8. april 1981 nr. 7

Straffeprosessloven: Lov av 22. mai 1981 nr. 25

Menneskerettsloven: Lov av 21. mai 1999 nr. 30

FORSKRIFTER:

FOR 1996-12-20 nr 1161: Forskrift til domstolloven kapittel 11 (Advokatforskriften)

FOR-1998-10-02 nr. 925: Forskrift om dommeravhør og observasjon

FORARBEIDER OG OFFENTLIGE DOKUMENTER:

Ot. Prp. Nr 33 (1993-1994)

Innst O nr 39 (1993-94)

NOU 1992: 16: Sterkere vern og økt støtte for kriminalitetsofre

Barneombudets Høringsuttalelse til NOU 2006: 10

Riksadvokatens brev til Justisdepartementets Sivilavdeling 18 februar 1005: Rapport med evaluering av ordningen med dommeravhør og observasjon av barn – høring.

RUNDSKRIV:

G-70/98

RETTSPRAKSIS

Rt 1987 side 364

Rt 2003 s 1146

Rt 2005 side 1293

Lf. 1994 side 244

LITTERATUR:

Bøker:

Andenæs, Johs. *Norsk straffeprosess* Bind 1, 3 utgave. Oslo. 2000.

Andenæs, Johs: *Spesiell strafferett og formuesforbrytelsene*. Oslo. 2008.

Ceci, Stephen J. og Bruck, Maggie: *Jeopardy in the Courtroom: A scientific analysis of childrens testimony*. Washington, DC. 1995.

Donnestad, Eva og Sanner, Marit. «Hallo - er det noen der» - unge anrop fra en annen virkelighet. En rapport til FNs spesialsesjon om barn i New York i september 2001. Oslo: Forum for barnekonvensjonen, Landsrådet for Norges barne- og ungdomsorganisasjoner og Redd Barna. 2001.

Finkelhor, David: *Current information on the scope and nature of child sexual abuse*. I: Larson, Carol. S. .... [et al.] *The Future of Children* s. 31–53. Summer/Fall 1994.

Gamst, Kari Trøften og Ase Langballe: *Se min kjole. Oda i dommeravhør *Manual**. Oslo. 2007.

Haugli, Trude Hensynet til barnets beste I: Høstmælingen, Njål, Kjørholt, Elina Saga og Sandberg, Kirsten *Barnekonvensjonen Barns rettigheter i Norge*. S. 46-62. Oslo. 2008.

Magnussen, Svein, *Vitnepsykologi. Pålitelighet og troverdighet i dagligliv og rettssal*. Oslo. 2004.

Myklebust, T. Dommeravhør av barn i Norge – intensjon og fakta. I: M. Egge & J. Strype. *Politirollen gjennom 100 år. Tradisjon og endring PHS Forskning 2005:2..* S. 142-172. Oslo. 2005.

Myklebust, Trond: Doktoravhandling: *Analysis of field investigative interviews of children conducted by specially trained police investigators*. Oslo. 2009.

Rønneberg, Anne Lise og Anne Poulsen: *Barn som vitner. Særlig om dommeravhør og observasjon*. Oslo. 2000.

Thoresen, Christian .....[et al.] *Forensic interviews with children in CSA cases: A large-sample study of Norwegian police interviews*. I: *Applied Cognitive Psychology*: 23: 999-1011. (www.interscience.wiley.com). 2009.

Wiig, Christian og Brøgger sr, Jan: Hekseprosess: *Bjugn-saken I et juridisk og kulturhistorisk perspektiv*. Trondheim. 2003.

Tidskrifter:

Andenæs, Johs. "Vitneplikt for barn i straffesaker – især incestsaker". I: Lov og Rett, 1992, s.335 - 343

Rapporter:

Justis- og politidepartementet (2004): Rapport fra arbeidsgruppe: "*Dommeravhør og observasjon av barn*". Utgitt 06.05.2004.

Skybak, Thale. *Rapport: Barnas Hus – en helhetlig og barnevennlig tilbud til barn som har vært utsatt for seksuelt misbruk. Redd barna*. Utgitt 24.11.2004.

ANNET:

Natvig, Siv. *Når barn vitner*. I: Forskning.no 6 oktober 2007.

Østvold, Katrine. *Barneshus skal brukes*. I: NRK Nordnytt 18 august 2009.

Enoksen, Turi og Åsali, Sveinung. *Nekter å bruke Barnehuset*. I: NRK Nordnytt 23 Oktober 2009.

Strøm-Gundersen, Tone Tveøy og Bakke Foss, Andreas. *Hadde han grønn jakke?* .I: Aftenposten 11 november 2009.

Ruud, Hans Martin Thømt. *Jeg hadde ikke noe valg. Han er jo voksen. Jeg var redd.* I: Dagbladet. November 2009.

Veileder Nils Erik Lie. *Muntlig meddelese.* 7 januar 2010.

Psykologspesialist Pål Hagen. *Muntlig meddelese.* 8 februar 2010.

Rønning, Aina Johnsen. *Annerledes barneavhør i Tromsø.* I: Advokatbladet Februar 2010.

Danielsen, Ingrid og Pedersen, Jan Riise. *Sender ikke barn til Barnehuset.* I: NRK Nordland 16 mars 2010.

Professor Svein Magnussen. *Epost.* 1 mars 2010.

Wikipedia.com

